

International Journal of Languages' Education and Teaching

Volume 6, Issue 4, December 2018, p. 329-352

Received	Reviewed	Published	Doi Number
01.12.2018	20.12.2018	30.12.2018	10.18298/ijlet.3215

Naming of Animal Types in the Old Turkish Period

Kürşat EFE ¹

ABSTRACT

Names are given to tangible and intangible assets and objects through the language which is a string of written signals. This naming is also reflective of the socio-cultural structure within the rules of language. The most important element that distinguishes assets is the independent morfem names. For this reason, the first element to recognize an asset is names. Each of the names corresponding to the asset and case are a coding from the past to the future. Language is the most important asset for transmitting information to future generations. Language reflects the life style, culture, world view, stages of society throughout history and relations with other societies. Thanks to the language, all this is transferred to future generations. The method of understanding and telling the world is hidden in the language of a nation. All this is seen in the vocabulary of a language. Vocabulary is a work area located within the word science of linguistics. All of the words in a language are called vocabulary. Vocabulary all words of a language; the sum of the words in a vocabulary of a person or a community. The vocabulary of Turkish in the Old Turkish period, which includes Köktürk, Old Uyghur and Karahanlı periods, contains the total of Turkish words between the 8th and 13th centuries. Animal names in this period are significant in terms of both phonem and morfem value. With this study, the concept of animal names in Old Turkish period will be fully determined.

Key Words: Old Turkish, conceptual field, naming, animal names.

Eski Türkçe Döneminde Hayvan Türlerinin Adlandırılması ²

ÖZET

Sesli ya da yazılı göstergeler dizgesi olan dil aracılığıyla somut ve soyut varlıklara ve nesnelere adlar verilmektedir. Bu adlandırma da dilin kuralları içerisinde sosyo-kültürel yapıyı yansıtır özelliğindedir. Varlıkların birbirlerinden ayıran en önemli unsur da bağımsız biçimbirim olan adlardır. Bir varlığı tanıtmaya yarayan ilk unsur bu sebeple adlardır. Her bir durumu, varlığı karşılayan adlar geçmişten geleceğe bir kodlamadır. Gelecek kuşaklara edinilen bilgilerin aktarılması için dil en önemli varlıktır. Dil, toplumun hayat tarzını, kültürü, dünya görüşünü, tarih boyunca geçirdiği evreleri ve başka toplumlarla kurduğu ilişkileri yansıtır. Dil aracılığıyla bütün bunlar gelecek nesillere aktarılır. Dünyayı anlayış ve anlatış biçimi bir milletin dilinde saklıdır. Bütün bunlar da bir dilin söz varlığında görülmektedir. "Söz varlığı", dil biliminin sözcük bilim dalı içerisinde yer alan bir çalışma alanıdır. Bir dildeki sözlerin bütününe kelime kadrosuna söz varlığı adı verilir. Söz varlığı bir dilin bütün kelimeleri, bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamıdır. Türkçenin Köktürk, Eski Uyghur ve Karahanlı dönemlerini kapsayan Eski Türkçe dönemindeki söz varlığı da 8 ve 13. yüzyıllar arasındaki Türk dilinin kelimeler toplamını barındırmaktadır. Bu dönemdeki hayvan adları da gerek verilişleri gerekse ses ve şekil değerleri açısından oldukça dikkat çekicidir. Bu çalışma ile Eski Türkçe dönemindeki hayvan adlarının kavram alanı tam anlamıyla belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Eski Türkçe, kavram alanı, adlandırma, hayvan adları.

¹ Dr.Öğrt.Üyesi, Amasya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kursatfedoc@gmail.com

² 13 Kasım 2014'te Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ile Saraybosna Üniversitesinin Nevşehir'de ortaklaşa düzenledikleri *Uluslararası Türk Kültürü Araştırma Sempozyumu*'nda sunulan "Tarihî Türk Lehçelerinde Hayvan İsimlerinin Adlandırılması" başlıklı bildirisinin başlık ve konu olarak bölünüp genişletilmiş ve düzenlenmiş hâlidir. Bu çalışmada aynı zamanda "Tarihî Türk Lehçelerinde Hayvan İsimleri" (2004) başlıklı tezimizden faydalanılmıştır.

1. Giriş

İnsanoğlu, çevresini ve çevresindeki her türlü nesneyi ve durumu kendi algılayış özelliklerine göre adlandırır. Bu adlandırma sırasında bir sınıflandırma ve kavramlaştırma söz konusudur. Bu işlemin oluşmasında da bağımsız biçimbirim olan adlar en işlevseldir.

Kavram' nesnelerin, durumların, hareketlerin ve tasavvurların dildeki ifadesi şeklinde tanımlanmaktadır (Korkmaz 1992:99; Vardar 2002:132). "Dilbilimde kavram alanı, her türlü varlık, nesne ve durumun dil dünyasındaki gösterge karşılığıdır (Aksan 1971:253). "İnsanın kavramları algılaması ve bunları adlandırmada takip ettiği zihinsel süreç, dilde yeni söz yapma mantığının tekil olarak işlemediğini göstermiştir. İnsan beyni yeni söz oluşturmak için aynı kavram alanındaki göstergelerden yararlanmaktadır. Böylece sözcüğün hem ses ve çağrışımı hem de anlam bütünlüğü bu dil mantığı çerçevesinde oluşturulmaktadır (Akar 2009:220)." Nesne ve durumları adlandırırken sınıflandırma durumu "*sınıf üyeliği*", "*altanamlılık*" ve "*üstterim*" terimleriyle ifade edilmektedir (Palmer 2001, 94,95). *Alt anlamlılık ilişkisi*, en özelden en genele doğru yönelen bir içerme bağıntısıyla genel nitelikli bir anlam biriminin başka bir anlam birimiyle kurduğu tek yanlı bir şekilde oluşmaktadır. Hayvanlara renginden, çıkardıkları seslerden, çeşitli organlarından veya hareketlerinden yola çıkarak, beslenme özelliklerini ve yaşadıkları çevreyi ve zamanı da dikkate alarak adlar verilmiştir. Bu adlandırmada ise doğadan geniş ölçüde yararlandığını özellikle *somutlaştırma* yolunun kullanıldığını görmekteyiz.

Türk dili tarihini daha eskilere götürebilsek de ilk yazılı ürünler, 8. yüzyılda verilmeye başlandığından Türk dilinin 13. yüzyıla kadarki tarihî dönemine "Eski Türkçe" adı verilmektedir. Bu dönemler ise "Köktürkçe (8-9. yy.)", "Eski Uygurca (9-11. yy.)" "Karahanlı Türkçesi (11-13. yy.). Ahmet Caferoğlu, Türklerin ilk İslam medeniyeti dairesine girişleri ile "Orta Türkçe" döneminin başladığını ifade etmiştir. Fakat Karahanlı Türkçesinin Eski Türkçeden Orta Türkçeye bir geçiş dili olduğunu ve Müşterek Orta Asya Türkçesi olarak adlandırıldığını dile getirmiştir. Eski Türkçenin gramer özelliklerinin belli başlı küçük değişmelerle Karahanlı Türkçesinde devam ettiğini belirtmiştir (Caferoğlu 1974: 97-101). Yaklaşık iki yüz yıllık bir zaman dilimine hâkim olan Karahanlı Türkçesi (11-12. yüzyıllar) Köktürk ve Eski Uygur Türkçesinin bir devamıdır ve 13. yüzyıldan itibaren gelişen yeni yazı dillerinin (*Doğu Türkçesi, Batı Türkçesi gibi*) az çok farklı özellikler taşımakla birlikte Karahanlı Türkçesinden gelişmiştir (Hacıeminoğlu 2003:1-2). Eski Türkçe dönemindeki hayvan adları gerek karşıladıkları kavramsal alan açısından gerekse de adlandırılma yöntemi açısından dikkat çekmektedir.

2. Amaç

Bu çalışma ile Eski Türkçedeki hayvan adlarının kavram alanının belirlenmesi amaçlanmıştır. Eski Türkçenin söz varlığından hareketle hayvan adlandırmaları için kullanılan belirleyiciler ortaya konulmuştur. Hayvanların adlandırılması için temel alınan özelliklerin ve buna dayalı ölçütlerin belirlenmesi ve adlandırmalar bakımından Türk dilinin anlatım gücünü yansıtmak gaye edinilmiştir.

3. Yöntem

Daha önceden belirlenen Eski Türkçe dönemindeki hayvan adlarının sınıflandırılma ve alt anlamlılık durumunu yansıtılmıştır. Tarihî Türk lehçelerinden Eski Türkçe kapsamındaki Köktürk, Uygur ve Karahanlı Türkçeleri dönemlerindeki hayvan adları daha önceden fişlenmiş, bir sözlük hazırlanmıştır. Bu adlar, gözden geçirilmiş, tarama yöntemiyle doküman analizine dayanılarak bu çalışma hazırlanmıştır.

4. Evren ve Örneklem

Doküman analizi var olan belgeleri inceleyip veriler ortaya çıkarmaya yaramaktadır. Bu araştırmanın evreni, Eski Türkçe döneminin bütün yazılı/ulaşılabilen eserleridir. Araştırmanın örnekleme ise Eski Türkçe döneminin hayvan adlarıdır. Bu kapsamdaki veriler, tarama ve derleme yöntemiyle elde edilmiştir. Daha sonra da elde edilen verilerden yola çıkılarak sınıflandırma denemesi yapılmıştır.

5. Bulgular

1. Beslenme Özelliklerine Göre Verilen Hayvan Adları

balıkçın: Balıkçıl kuşu; deniz kırlangıcı [DLT I. 512-23].

kara kuş: Kara kuş; kartal; tavşancıl [DLT I-331-25, III-221-18; KB 3949, 4199, 4711, 5378; ETAT 355; MTH 4, 65,78 (224); UM II-78/21(402); Maitr.78/21; ETY II-73, 84, 86 (IrkB 4, 65, 78)].

küye: Güve; keçe ve benzeri şeyleri yiyen böcek [DLT III-170-9].

sil at: Yemi az yiyen at [DLT III-134-21].

talım karakuş: Yırtıcı kara kuş [ETY IrkB 4 (II.73), IrkB 65 (II.84), IrkB 78 (II-86)].

uçug: Avcı kuş [ETY T 8 (I,102)].

yarpuz: Firavun sıçanı; yılan yiyen hayvan [DLT III-39-24,40-1; ETS 77].

yazılgı at: Otlaması için bırakılmış olan at [DLT III-49-18].

2. Buldukları Yere Göre Verilen Hayvan Adları

ıwık: Kayalıklarda yaşayan geyik [KB 5374; DLT I. 67-11, 239-17].

kalık kuşları: Gökyüzü kuşları [KBT 79; KB 94].

kaya kuzgunu: Kaya kuzgunu [KBT 79; KB 2313].

kuş totan ügüz: Nehir kuşu; doğan [ETY IrkB 65 (II, 84)].

suw sığırı: Su sığırı; manda [DLT I-364-8].

yazılgı at: Yazı atı; otlaması için bırakılmış olan at [DLT III-49-18].

yış keyiki: Vahşi hayvan, orman geyiği [ETY Alt. sağ yüz, 1.str.].

3. Hareketlerine Göre Verilen Hayvan Adları

çipin çivâz: Uçan böcek [AYS 1084].

erik at: İyi yürüyen at [DLT I. 70-19].

erik yılki: Yorga (iyi yürüyüşlü) hayvan [DLT I. 70-18].

ıkılaç: Asil, iyi yürüyen at [DLT I. 139-4,16; 11TŞ s.222: XXI-5].

küzküni: Geceleri ses vererek uçan ateş böceği [DLT I-493-4].

ozuk at: Rakiplerini yarışta geçen at ? [DLT I. 66-26].

taygan:³ Tazı; av köpeği; çok hızlı koşan köpek [DLT I-421-18, II-15-23, 343-17, III-174-20; ETS 71; 11TŞ 248: XXII - 2; EDPT 568].

³ Türk dilinde 'tay-' geçmişten günümüze genellikle 'kaymak' anlamında kullanmıştır. Ü: *tay-* 'düşmek, üstüne titremek' (Özönder 1998:180); Maitr.: *tay-* 'kaymak' (Tekin 1976: 469); InS: *tây-* 'herabgleiten' (Tezcan 1974:100); *tay-* 'abgleiten' (Gabin 1954:99); DLT: *tay-* 'kaymak' (Atalay 1991: 589); KB: *tayig* 'kaygan' (Aarat 1979: 430); *tay-* 'ayağı kaymak, yanılmak'; *tayın-* 'ayağı

uçar kuş: Uçan kuş [KB 4200; KBT 82].
ürpek (s.): Tüyleri ürpermiş (kabarmış) hayvan [DLT I-103 -16].
yegren at: Atın iyi yürüyüşlü olanı [ETY I. 136,138 (İ. H. 15. 21)].
yorıga (at): İyi yürüyüşlü olan at [KB 1428; DLT III. 174-14].
yügrük (at): Koşucu at [Suv. 625,5; EUTSöz. s.306; DLT III. 45-16].
yüğürgen at: Koşucu at; yügrük at [DLT III. 54-12].

4. Vücut ile İlgili Sözcük ya da İfade veya Organ Adıyla Kurulan Hayvan Adları

azıglık at: Azı dişi çıkmış olan at [DLT I- 147-16].
başga boz at: Alnında aklık olan at [ETY I. 46: D.37,38].
bögrül: Böğrü ak olan hayvan [DLT I-481-17].
buymul: Boynunda beyazlık olan hayvan [EDPT 386; ETG 271; ETY II-90 (IrkB 98)].
karı at: Azı dişini yarmış olan at [DLT III. 223-1].
kıl kuş: Ördeğe benzeyen bir tür kuş [DLT I-337-7].
kıl kuyruk: Kıl kuyruk kuşu [DLT I-337-10].
kıl: Kıl kuyruk kuşu [KB 72].
köti kızlak: 'Kabakuş' da denilen kırmızı kuyruklu bir kuş [DLT I-473-20].
sokar koy: Boynuzsuz koyun [DLT 411-13].
sokar: Boynuzsuz hayvan [DLT I. 411-10].
tok yıldı: Boynuzsuz hayvan [DLT I. 332-22].
tuyaglık yıldı: Tırnaklı hayvan [DLT III-178-7].
tüleg(k) yıldı: Tüleyen, kuş yünü dökken hayvan [DLT I-412-11; EDPT 498; TMEN II-982].
ürpek: Tüyleri ürpermiş (kabarmış) hayvan [DLT I. 103 -16].
yabakulak: Baykuş [DLT III-56-11].

5. Her İki Hayvan Adından Oluşan Hayvan Adları

at adgr: Aygır at [KB 4441, 5781].
biçin arslan: Maymun arslanı [BSU s.205: 11.9].
kurt koñuz: Böcek [Suv/614, 9; EUTSöz.188].
nek yılan: Ejderha [DLT III. 155-27].
tewi kuş: Deve kuşu [DLT I-331-25, 389-16, 499-5].
togan (ügüz) kuş: Bir doğan cinsi [ETY IrkB 65 (II.84)].
togan kuş: Doğan [ETY IrkB 66,67 (II-84)].
turuñaya kuş ~ turuñaya kuş: Turna kuşu [ETG 302: *turuñaya*; ETY IrkB 94 (II-89): *turuñaya*].

6. Cinsiyet Özelliklerine Göre Kurulan Hayvan Adları

alaşa at: İğdiş edilmiş beygir; eğere ve semere alıştırılan at [MGT 241].
arsalık: Hem erkekliği hem de dişiliği olan bir hayvan [DLT I. 159-11; Suv. 299. 6; TMEN 563, II / 129; UW s.164.].

kaymak' (KTS 266); ME: *tayig* 'kaygan, yumuşak' (Yüce 1993:184); KE: *tay-* 'engellemek, engel olmak' (Ata 1997:603); *taymak* 'glisser' (DTO 211); DK: *tayın-* 'kaymak, sürçmek' (Ergin 1991: 287); *tayıncak ~ tayancak ~ tayıncak* 'kaygan, kaypak' (TS 3776); *tayındırmak* 'kaydırmak' (TS 3778); *tayınmak ~ tayırmak* 'kaymak, sürçmek' (TS 3778). Gerhard Doerfer Türkçeden Moğolcaya *tayiga*; Moğolcadan da Mançucaya *taiha* olarak geçtiğini açıklamıştır (TMEN 866). Clauson *taygan* 'greyhound, borzoi' -gan eki ile kurulan bir isim olduğunu belirtmiştir (EDPT 568b). Marcel Erdal *taygan*'daki -gAn ekinden hareket ederek *tay-* 'to slip by'; 'to slip down'; 'to glide along' fiilleriyle açıklamıştır (OTWF 88). Räsänen ise *taygan* Mo. *tayi 'forest'+Tü.*kan 'dog' olarak vermiştir (VEWT 456). Yine de "*Taygan* yüğürgenni tilkü sevmez: Tilki, tazi köpeklerinin çok koşanını sevmez." (DLT II: 15) örneğinde olduğu gibi 'tazi'/'tazi köpeği' anlamında da kullanılmıştır. "Tazi" ile "taygan"ın herhangi bir ilgisi olmadığını düşünmekteyiz. Tazi, daha sonraki dönemlerde Farsçadan ödünçleme bir sözcüktür. *Tazi*, (isim, hayvan bilimi) Farsça *tāzī* Genellikle tavşan avında kullanılan, uzun bacaklı, çekik karınlı, çok çevik bir tür köpek (*Canis familiaris grajus hibernicus*)-(GTS). *tāzī*: al-farasu'l-^sarabī [Arap atı][*Filippo Argenti, Regola del Parlare Turco*, 1533] ~ Farsça *tāzī* تازی 1. koşucu, akıncı, 2. bedevi, Arap < Fa/OFa tahtan, táz koşmak, akın etmek 𐎠𐎢𐎡𐎢 ≈ Ave tak-, taçaiti a.a. < HAvr *tek^w- seğırtmek, hızlı gitmek (Nişanyan Etimolojik Sözlük). *tazi* < *Far. tazi*: Arap atı [KB 1069, 5369, 5803, 5809; KBT s.81].

- atan:** İğdiş edilmiş deve; yük devesi [DLT I-75-23; EDPT 60].
- azma:** Taşağının derisi yarıldığı için aşamayan koç [DLT I-130-1].
- azman:** İğdiş at [ETG 263].
- bogra ~ bugra ~ bugur:** Buğra; erkek deve [*bogra*: DLT I-187-26, 188-1, 420-19, II-287-21, III-254-21; EDPT 317; *bugra*: KB 231; ETY IrkB 30 (II,78); ETS 57; EDPT 317-318; *bugur*: EDPT 317-318].
- boka ~ buga ~ buka:** Boğa; damızlık erkek sığır [*boka*:DLT III-226-16, II-79-22; *buga*: BAB I- 85; *buka*: EDPT 312; ETY T 6 (I.102), T 5 (I.100-102); KB 1310, 5801, 5810; TMEN 752].
- çoçga ~ çoçka ~ çoçuk:** Emziren domuz; her şeyin ve domuzun küçüğü [*çoçga* ~ *çokça*: EDPT 400; *çoçuk*: DLT I-381-3].
- erkeç:** Koç; genç teke; üç yaşındaki keçi [EUTSöz.74; DLT I-95-11; KB 4353; ETS 59; EDPT 223; UM II-12-4].
- erkek takagu:** Horoz [KDYS III-11, 97; DLT I-111-11, 447-2].
- erkek:** Her hayvanın erkeği [DLT I-111-11, 102-23].
- ıngan ~ ingen:** Dişi deve [*ıngan*: DLT I-120-17; 289-19; KDYS I-120, III.191; *ingen*: ETY IrkB 8 (II,74), Alt.I-6/str.; MTH 8 (220); ETS 60; Sev/736; EDPT 184].
- iğdiş ~ iğiş:** İğdiş edilmiş hayvan (at) [EDPT 103: *iğdiş*; DLT I-122-8: *iğiş*].
- ingek (I):** İnek, dişi sığır [İKP LXXVII-4; ETY T/15 (I, 104), IrkB 60 (II, 83); KB 5372; ETG 275; UM II-12-2 (489); Sev/736; Maitr.12 -2; DLT I-111-13, III-91-22].
- ingek (II):** Dişi kaplumbağa [DLT I-111-14].
- irkek yont:** Erkek at [ETY II-79 (IrkB 36)].
- kançık:** Dişi köpek [DLT I-188-13, 475-23].
- kısarak:** Kısarak [DLT I-203-23,207-11,364-24,474-3, II-96-23; ETS 64; 11TŞ 231; EDPT 668, 669:“ *kısra:k* ”].
- koç ~ koç(u)ñar** <Oğ.: Koç [DLT III-184-25: koç; EDPT s.592: “*koçña:r* ”; DLT I. 321-11, II. 101-9, III. 102,18: “*koç(u)ñar*”; H II. 12,106: “*koçuñar* ”].
- kök çetük:** Erkek kedi [DLT I-388-11].
- kök muş:** Erkek kedi [DLT I- 391- 6].
- kulnaçı kısarak:** Doğuracak kısarak [DLT I. 491-10].
- kulunlug kısarak:** Tayı olan kısarak [DLT I. 500-15].
- küvük ~ küvük muş ~ küwük muş:** Erkek kedi [DLT III- 165-5: *küvük*; DLT III-165-5, 388-11: *küwük muş*; DLT I-391-26: *küwük muş*].
- muygak:** Dişi geyik [Man.I-35, 5; EUTSöz.132,133; KB 79,5374; EDPT 772; ETG 287; UM II-75/12 (361)].
- örüñ iñen:** Beyaz renkli dişi deve [ETY II-74 (IrkB 8)].
- sagin:** Sağılan hayvan; sağmal [DLT I-499-18; EDPT 811].
- sagızgan ~ sagızgan:** Saksığan [KB 2313; ETG 292;DLT I-518-18].
- sağlık:** Dişi koyun; sütü sağılan hayvan; sağmal [DLT I-471-17, 520-19, III-102-19; 11TŞ 243: XLI-54; EDPT 809].
- semiz buka:** Şişman boğa [EETİ s.96; ETY I. B. 5-6].
- sığın muygak:** Erkek ve dişi geyik (?) [KB 5374; EDPT s.811; TTT VII. 29/4].
- sunu:** Turna; erkek ördek [ETY Alt. I-b/3 (III.102)].
- tagı:** Dişi yaban eşiği [KB 5369, 5375, 6570; KBT 81].
- tişi torum:** Deve yavrusunun dişisi [EDPT 549; DLT I-396-21].
- titir:** Dişi deve [DLT I-361-20, III-291-19; KB 74,206,2312,5370; ETY IrkB 30].
- ular:** Erkek keklik [DLT I-122-3, II-213-6].

7. Renklerine Göre Verilen Hayvan Adları

- adgırak:** Kulakları beyaz diğer tarafları siyah olan dağ keçisi / geyiği [EUTSöz.5; Maitr.75-3; UW 48; DLT I-144-17; EDPT 49].
- ak at:** Beyaz at [DLT I- 81-10; ETY I-44-50 (K D 33-40; Ş/2, 6, 8)].
- ala at:** Benekli kırat [DLT I-81-28].
- az (I):** Sarı renkli bir at [ETG 263].
- başga boz at:** Alnında aklık olan at [ETY I-46:D/37, 38].

- başıl koy:** Tepesinde beyazı bulunan koyun [DLT I-392-20].
- bayboyuk:** Yeşil kuş [EDPT 385].
- bogrıl koy:** Boynu beyaz koyun [DLT I- 481-12].
- boymul at ~ buymul:** Boynunda beyazlık olan at [*boymul*: DLT III-176-1 [*buymul*: EDPT 386; ETG 271; ETY II-90 (IrkB 98)].
- boz at:** Boz renkli at [ETAT 362; DLT III-1,22-21;ETY I-44-50 (K D 33-40, § 2-6,8)].
- boz koy:** Boz renkli koyun [DLT III-122-24].
- boz kuş:** Bozdoğan [DLT II-12-9].
- bögrül:** Böğrü ak olan hayvan [DLT I-481-17].
- bül at:** Ayakları sekili olan (*alnında aklık bulunan*) at [DLT I-335-17].
- çal koy:** Alacalı koyun [DLT III-156-26].
- çekik:** Serçeye çok benzeyen alacalı bir kuş [DLT II-287-11].
- çından at:** Kula renkli at [DLT I-436-14].
- çilgü at:** Al renkli at [DLT I-430-7]
- çomguk ~ çomuk ~ çumguk ~ çumuk:** Ayağı ve başı kızıl, kanadında beyaz tüy olan karga [DLT I-33-15, 470-5; KBDÜ 38; KB 77].
- ıt çakır:** Çakır gözlü it [DLT I-363-17].
- kara kuş:** Kara kuş; kartal; tavşancıl [DLT I-331-25, III-221-18; KB 3949, 4199, 4711, 5378; ETAT 355; U II.6,13; EUTSöz. s.81; MTH 65,78 (224); UM II-78/21(402); Maitr.78/21; ETY II-73, 84, 86 (IrkB 4, 65, 78)].
- kartal koy:** Akli karalı, alaca koyun [DLT I- 483-6; EDPT 648].
- kaşga at:** Yüzü ak, gözlerinin çevresi kara olan at; peçeli at [DLT I-426-2].
- kaşga koy:** Başı ak, başka yerleri kara olan koyun [DLT I-426-10].
- kaşgalak:** Ördekten büyük, ak tüylü bir su kuşu [DLT I-528-5,10].
- keslinçü:** Sarı keler [DLT III-242-24].
- kız kuş:** Kanatlarını açınca renkten renge giren bir cins kuş [DLT I-332-5, 326-19; EDPT 670; MNB/264].
- kızgul at:** Donu boz ile kır arası olan at [DLT I-483-9].
- kızıl tilkü:** Kırmızı tilki [KB 2312; KBT 79].
- kongur koy:** Kestane renkli koyun [DLT III-363-3].
- kök böri:** Mavi kurt [KB 5378, 6194; KBT s.80].
- kök tayıñ:** Gök sincap [ETY II-Ş 12 (I,58), II-C 12 (I-70)].
- kök teke:** Boz geyik [KB 5375; KBT 80].
- kökegün:** Gök sinek [DLT I. 188-2, II. 287-19, 287-11].
- kuba at:** Donu kumral ile sarı arası olan at [DLT III. 217-11].
- kudgu:** *Karasinek*; sinek [DLT I-425-9, III-367-9; 11TŞ 235: XLII-10].
- kula at:** Sarı (yer sarısı) at [EDPT 617].
- or at:** Donu al ile doru arasında bulunan at [DLT I-45-7].
- oy at:** Yağız at [DLT I- 49-28].
- örüñ esri iñek:** Alacalı inek [ETY II-83 (IrkB 60)].
- örüñ iñen:** Beyaz renkli dişi deve [ETY II-74 (IrkB 8)].
- örüñ kuş:** Akdoğan [KB 1319, 3010, 3011; KBT 81].
- örüñ teve:** Beyaz renkli deve [ETY II-74 (IrkB 8)].
- sarıg sandvaç:** Sarı bülbül [KB 4961; KBT s.81].
- şa < Çin.:** Alacalı bir cins kuş [DLT III- 211-1; EDPT 866].
- targıl yıldı:** Sirtında akli karalı çizgiler bulunan alacalı hayvan [DLT I.482-7].
- targıl:** At dışındaki diğer hayvanların alacalı [DLT I-15-7].
- taz at:** Alacalı boz renkli at [DLT III-148-25, 149-2].
- taz koy:** Alacalı, kel, boynuzsuz koyun [DLT III-148-26].
- teküzlig at:** Alnı akıtmalı olan at [DLT I. 507-15].
- teküzlig at:** Alnı akıtmalı olan at [DLT I-507-15].
- tengil keyik:** Ön ayaklarında çizgiler bulunan geyik [DLT III-366-1].

- tığ at:** Donu kırmızı ile doru arasında olan at [DLT III-127-30].
- tış at:** Alnındaki ak akıtma, gözlerinin önüne kadar varıp kulaklarına çıkmayan at [DLT III-125-22].
- togan kök buymul:** Boynu mavi beyaz doğan [ETY IrkB 98 (II-90)].
- toklı:** Toklu, altı aylık kuzu [DLT I-106-10,431-3; KB 3096; KBT 82; 11TŞ 252: XXVII-3].
- torıg ~ torug:** Doru renkli at [DLT I-374-2; ETY I.44 - 50 (KY-D 33-40, § 2-6,8); DLT I-373-25: *torug*; EDPT 538: *torug*].
- tüküz at:** Alnı bir parça ak olan at [DLT I-365-8].
- tüm kara at:** Düz kara at [DLT I-338-5, 6].
- tüm torug at:** Düz doru at [DLT I-338-6, 7].
- ugar at:** Alnında akı olan at [DLT I-53-10].
- ugar bül:** Alnında akı olan at [DLT I-335-19].
- yağız at:** Yağız at, donu kızıl ile siyah arası olan at [DLT III-10-12].
- yangan (II):** Yalnız başı beyaz olan *alacakarga* [DLT III- 240-26, 376-3; 11TŞ 261: XLIX - 4].

8. Yavrularına Göre Verilen Hayvan Adları

- adıg merdegi:** Ayı yavrusu [DLT I-480 -19].
- bala⁴ (II):** Kuş veya başka hayvan yavrusu [DLT II-274-13, III-91-26, 232-11;ETS 55].
- boto ~ botu ~ botuk ~ butu⁵:** Deve yavrusu [ETY Alt.ön yüz 2.str.; EETİ 112; *botu*: DLT I-120-19, II-341-4; *botuk*: DLT III-218-2; *butu*: KB 2710, 4400; ETS 57].
- bozagu ~ buzagu ~ puzagu:** Buzağı; dana [ETY IrkB 61 (II, 83)].
- çepiş:** Altı aylık keçi yavrusu [DLT I. 368-13; EDPT s.84, 85, 399, 400].
- çoçga ~ çoçka ~ çoçuk:** Emziren domuz; her şeyin ve domuzun küçüğü [*çoçga* ~ *çoçka*: EDPT 400; *çoçuk*: DLT I-381-3].
- enük:** Enik; yavru hayvan; sırtlan, kurt, köpek gibi hayvanların yavrusu [DLT I-72-26; AY 631-13, 619-4, 643-2; ETG 264; AYİP 609-18, 619- 5, 630-10 (177); EDPT 183; Suv/610-3, 7].
- enüklüg arslan:** Enikli (yavrulu) arslan [DLT I-153-18].
- ıt balası:** Köpek yavrusu [DLT II-84-25].
- inilig böri:** Küçük kardeşli kurt [ETY Alt. ön yüz, 1.str ; EETİ 131].
- irk:** Dört yaşına girmek üzere olan koyun, koç [Maitr.12/4; DLT I-43-4; EUTSöz. 97; EDPT 220].
- kamıçak:** 'Kurbağa yavrusu' da denilen su böceği [DLT I. 487-24].
- keyik oğlu:** Geyik yavrusu [ETY II-76 (IrkB 21)].
- köşek:** Deve yavrusu [EDPT s.753].
- kulun:** Tay [DLT I. 215-9, 404-8, II. 90-11, III. 92-3; TMEN III. 1423; ETS s.65; EDPT s.622; ETY IrkB 24].
- kuş oğlu:** Kuş yavrusu [ETY IrkB 20 (II, 76); EDPT 670].
- oça bars:** Yavru pars [ETY Alt. ön yüz: 1. str.; EETİ s.131].
- oglak:** Süt emen keçi yavrusu [DLT I-65-22, 119-22, 468-7, II-266-10, 294-17, III.102-21, 145-11; EUTSöz.139; ETAT 357,361; KB 141; UM II-12/5 (436); ETS 67; 11TŞ 239: XLI-56; EDPT 84, 85; USp/55, 287; Sev/738; Maitr.12/5].
- sıp:** Yavru at veya eşek; iki yaşına giren tay [11TŞ 246: LXXIX-2; EDPT 782; DLT I-319-7, III-158-9].
- tadun (tadhun):** Bir ya da iki yaşını doldurmuş sığır yavrusu; *buzağı* [DLT I-400-14,15; EDPT 555; EUTSöz. 247; EUTSöz. 219; Maitr.12/3; DLT III-171-5] Tay: Tay; iki yaşındaki kısarak yavrusu [ETY K C a/2 (III.79); KB 5803; ETS 71; EDPT 566; DLT I-206-20,207-10,313-5, III-158-5,9].
- tay:** Tay; iki yaşındaki kısarak yavrusu [ETY K C a. 2 (III.79); KB 5803; ETS s.71; EDPT s.566; DLT I. 206-20,207-10,313-5, III. 158-5,9].
- toñuz merdegi:** Domuz yavrusu [DLT I-480-22].

⁴ 'Bala' sözü, en eski Türkçe çağlarından beri kuş ve hayvan yavrusu olarak kullanıla gelmiştir (bk. DLT III-47, 48, 232). XI-yüzyıl Türklerinde 'bala' deyince ilk hatıra gelen şey kuş yavrusu oluyordu. Bu deyişlerin olgunlaşmasında alıcı kuşların evde beslenmesinin de mühim bir rolü olmalıydı. Uygur Türklerinde nedense 'bala' sözüne rastlamıyoruz (Ögel 2000: 412,413).

⁵ *Talat Tekin*, başka araştırmacıların 'bu atımız' biçiminde okuduğu sözcüğün 'boto' ya da 'botu' biçiminde 'deve yavrusu' olarak okunması gerektiğini ileri sürer (Tekin 1998:217)."

torpı: Dana [Maitr. 12/3].

torum: Deve yavrusu [DLT I-396-20; EDPT 549].

töl < Oğ.: Hayvanın yavrusu [DLT III. 133-22].

tüğe: Düğe; iki yaşına varmış olan buzağı [DLT III. 229-1, 2].

9. Hayvanların Dönem ve Yaş Durumlarına Göre Verilen Hayvan Adları

baldır kuzu: İlk doğan kuzu [DLT I-456-22].

çepiş: *Altı aylık keçi yavrusu* [DLT I. 368-13; EDPT s.84, 85, 399, 400].

erkeç: Koç; genç teke; *üç yaşındaki keçi* [EUTSöz.74; DLT I-95-11; KB 4353; ETS 59; EDPT 223; UM II-12-4]. *krş. irk.*

irk: *Dört yaşına girmek üzere olan koyun, koç* [Maitr.12/4; DLT I-43-4; EUTSöz. 97; EDPT 220] *krş. erkeç.*

man yaşlıg koyun: Dört yaşını geçen koyun [DLT III-157-26].

ök at: Dört yaşını geçmiş olan at [DLT I-48-14].

ök: Orta yaşı bulmuş, büyümüş herhangi bir hayvan [DLT I-48-16].

sıp: Yavru at veya eşek; iki yaşına giren tay. *bk. Hayvan Yavrularına Göre Kurulan İsimler*

tadun (*tadhun*): Bir ya da iki yaşını doldurmuş sığır yavrusu; buzağı. *bk. Hayvan Yav. Göre Kur. İsimler*

tay: Tay; iki yaşındaki kısırak yavrusu. *bk. Hayvan Yavrularına Göre Kurulan İsimler*

tişek: Şişek; üç yaşındaki koyun [DLT I- 387-20; EDPT 563].

tüğe: Düğe; *iki yaşına varmış olan buzağı* [DLT III. 229-1, 2].

10. Eklembacaklı Hayvan Adları

arı: Arı [EDPT 196; AH 439, 440; AYİP 3-2, 20-23 (172); ETS 54; Maitr.161v2; UW 180; DLT I-87-21, II-329-13].

baybayuk: Kelebek [DLT III. 179-13].

bi (II) < Oğ.: "Böy" denilen böcek [DLT III-206-24: *bi*; KDYS III-206:böy; DLT III-141-7, 206-24: *böy*].

bürge: Pire [DLT I-427-22; EDPT 362].

çadan ~ çıyan: Çıyan; akrep [*çadan*: KB 140, 4889, 6379, 6601; DLT I-409-28, III-367-8; 11TŞ 218: XLIII-9; EDPT 403; AY 34-3: *çıyan*].

çekürge: Çekirge [DLT I-490-4; EDPT 416].

çibun: Sinek [KB 3399, 5215, 6601: *çibin*; AY 34-3, 660-13: *çibun*].

çibin keye: Sivrisinek [KB 5215; AY 34-3].

çimâli ~ çimâli ~ çömalı ~ çumalı ~ çümâli<Çiğ.: Karınca [EUTSöz. 63: *çimâli*, 65: *çömalı*; DLT I. 448-12 *çumalı*; ETG s.272: *çümâli*].

çipin çivâz: Uçan böcek [AYS 1084].

karınça ~ karınçak: Karınca [DLT III-375-13: *karınça*; DLT I-501-25: *karınçak*]

katkı(a)ç <Argu.: Çıyana benzer bir böcek [DLT I. 455-10]. **BÖCEK TÜRLERİ**

kimünce ~ kümiçe: Sivrisinek [DLT III-358-4: *kimünce*; DLT I-445-10: *kümüçe*].

konguz: Böcek [Suv/614/9; EUTSöz.181; ETŞ/7: met/190; DLT III-363-17; ETY Toy/29 (II, 59); KB 6559; ETG 282; BSU 227:1/113].

kökegün: Gök sinek [DLT I. 188-2, II. 287-19, 287-11].

kudgu: *Karasinek*; sinek [DLT I-425-9, III-367-9; 11TŞ 235: XLII-10].

kumursga: Karınca [ETG s.284].

kurt koñuz: Böcek [Suv/614, 9; EUTSöz.188].

küvez: Güve [AY 619 / 23].

küye: Güve; keçe ve benzeri şeyleri yiyen böcek [DLT III-170-9].

küzküni: Geceleri ses vererek uçan ateş böceği [DLT I. 493-4].

lengeç: Yengeç [EDPT 764]. *Krş. yengeç.*

örümçek: Örümcek [DLT I-152-20].

öyez < Oğ.: Sivrisinek [DLT I-84-9].

sakırku: Kene, sağırğa [DLT I. 489-22 ; EDPT s.816].

sırıçga: Çekirge [DLT I-489-7; EDPT 416, 845]. Krş. çekürge.

siñek: Sinek [KDYS II-13-252, III-100-369; U II-77,26, EUTSöz.206; U II-107; ETS 69; 11TŞ 246: LXV-2; DLT II-13-23,352-7, III-100-18, 367-9; EDPT 838].

sunzi: Pire soyundan bir hayvan; bir tür bit [DLT I. 422-21].

yengeç: Yengeç [EDPT 950; Mel/77/6; DLT III-384-3: "Oğuzcadır."].

zanbı (I): Gece öten, çekirgeye benzeyen böcek [DLT III. 441-13].

11. Sürüngen Hayvan Adları

alavan: Timsah [DLT I. 140-1].

boynak: Yılan zehir veren keler [EDPT s.386; DLT III. 175 -15].

ılan: Yılan [Sev.735]. krş. yılan.

keler: Keler; kertenkelelerin genel adı [EDPT 719; DLT I-364-27].

kurt (I): Kurt; solucan; meyve ve sebze de görülen asalak [UM II-74/8 (421); AY 322/4, 366/16, 614/9; AH 228; DLT I-342-16; KB 5842, 5844, 6559; ETY T/29 (II-59); H I-8/70; U III-32-3,4; KBT/80; ETG 284; UT 268,644(243); HTEUY 1295 (249); AYİP 614 – 9 (182); Alt.Hand/22-5, 28-31 (254); BSU 221:28,47; EDPT 648].

lö ~ lu ~ luu ~ lüi < Çin.: Ejder; ejderha [İKP XXXIX.2, XLV.7-1, XLVIII.5, XXXIX.8 (s.204): "lö"; ETŞ s.10: met. 38; ETY O üst 4 (I,130): "luu", O 12 (I,130): "lüi "; AYS 433, 561: "luu"; UM I. 142 (s. 45): "lu"; HTB s.92; UIS 722 (s. 92): "luu-lû"; HTEUY 1754 (s.250): "luu "; UIS 722 (s. 92): "luu ~ lû < Çin. lung"].

nek <?: Timsah [DLT I-346-6, III- 155-26].

ok yılan: Ok gibi uçabilen ve kendisini insanların üzerine atan yılan [DLT I. 37-7, III. 29-26].

sogan yılan: Tulum gibi iri yılan [DLT I. 409-19].

ujlang: Kaya keleri [DLT I. 116-11].

yılan: Yılan [ETY IrkB 8,12 (II.75), HT VII-1 (II.112); AH 213, 215; ETŞ 21:5; KB 1297,1515,4715,5842,5844; EUTSöz.294, 300; DLT I-27-7, 228-10, 346-7, II-18-15, 20-22,279-20; KBT 83; ZHDU I-109,130 (23), II-1-132 (44); BTT I-B 65 (69); AH 213, 215; MTH 12 (227); HTB 584 (199); HTEUY 1820 (260); U IV/C 130 (116); ETS 78; EDPT 930; TT VII-27/11; U II-31/54, 35/21] krş. ilan.

yilbüke: Ejderha; büyük yılan [DLT III-227-7, 8].

12. Memeli Hayvan Adları

12.1. Kedi Adları

çetik ~ çetük <Sans.: Kedi [AY 271-11, 275-22, 630-14: çetik; DLT I-388-11, III-127-6: çetük].

kök çetük: Erkek kedi [DLT I-388-11].

kök muş: Erkek kedi [DLT I- 391- 6].

küvük ~ küvük muş ~ küwük muş: Erkek kedi [DLT III- 165-5: küvük; DLT III-165-5, 388-11: küvük muş; DLT I-391-26: küwük muş].

manu: Yabanî bir hayvan; vahşî kır kedisi [EUTSöz.128; Maitr.102 / 7].

miskiç: Kedi [EUTSöz.130; ETG 287].

muş < Çiğ.: Kedi [DLT I-391-27,438-14, II-14-18,105-24, III-127-6,165-5; ETS 67; EDPT 765: "müş "].

12.2. Etçil Hayvan Adları

aba: Ayı [DLT I-86-11 (= Kıp.)] krş. adıg vd.

adıg ~ ayıg: Ayı [adıg: KB 5376; ETY IrkB 10 (II,74); OKD 17,18; DLT I-63-11; EUTSöz.4; ayıg: DLT 84-10: (Oğ.-Kıp.-Yağ.)].

ar böri: Sirtlan [DLT I. 79 - 16; 11TŞ s.210: IX-8].

arju ~ arşu ~ arzu < Soğd.: Çakal [EDPT 200; 11TŞ s.210: VIII - 8; DLT I. 127-17; EDPT 200 DLT III. 401-14] krş. arju~arşu.

arşlan ~ aslan: Arşlan [arşlan: KB 164, 284, 2310, 2327, 2354, 2401; Suv/64.2; EUTSöz.20; AY 325-20, 326-16, 331-23; DLT I-75-18, 81-21, 125-13; II-146-27, 289-22; III-5-11, 92-10, 418-10,12; ETG 261; UI 43,19; AYS 587; UT 1194 (200); İKP 167; TMEN 453; AH 52; AYİP 610-14 (172); 11TŞ 210: XII-3, XXVI-A-3;

BSU 205: 11/9; UW 202; Usp/102a8,180m28; Maitr.145r24; M III-II-18; M/I-8; TMEN II-453; Suv.646/3; *aslan*: BTT V/739 (76)].

as ~ az (II): Kürkü değerli bir hayvan; gelincik [KB 84, 6368; EDPT 240; DLT I. 80-9].

asrı ~ esri: Kaplan [*asrı*: DLT 126 -17; KB 5079; ETY II. 74 (IrKB 75-76); *esri*: KB 2310, 5079; KBT s.78; DLT I. 126-7].

awçı it: Av köpeği [KBT s.78; KB 3601].

barak <Far.: Çok tüylü köpek [DLTI. 377-24; EDPT s.360; TMEN II. 728].⁶

bars ~ pars: Pars; vahşi hayvan; yırtıcı bir hayvan [AY 325-19, 326-15, 331-22, 618-9, 639-10; EUTSöz.37; ETY IrKB 15 (II, 75), Alt.I a 2 (III, 101); DLT I-344-19; ETG 266; ZT 22, 26 (36); AYİP 609-17, 618-9 (174); UM II-33-25 (360); BSU 204: 21, 87, 50/18; EDPT 368; TMEN II-685; Suv/609-17; TTT IV/20, VII-4, IX/114; Maitr.33-17; DLT I-344-19, 346-4: *pars*].

biçin arslan: Maymun arslanı [BSU s.205: 11.9].

borsmuk ~ porsuk ~ porsmuk: Porsuk [EDPT 369: *borsmuk*; TMEN II-733: *borsmuk*; DLT III, 417-2: *porsuk ~ porsmuk*].

böri ~ börü: Kurt [DLT I-36-13, 106-10, II-97-3, III-219-15, 220-16, 255-23; KB 461, 449, 461, 1040, 1413, 2311, 3096, 5376, 6542]. *bk. Evcil Olup Olmamalarına Göre Hayvan Adları*.

burslan: Arslan [EDPT s.368].

it ~ it: Köpek [*it*: DLT I-35-11,156-25,157-13, II-8-8,10-19,16-2; KB 2047, 2048, 6194; ETS 60; 11TŞ 223: XXII-9, XIX-9; *it*: ETY II-C/10 (I.70); ETEAta/6; KB 3422, 3526, 4711; TTT IV/8,58; Man.III-45/1; ZHDU/II-1-80, 2-67 (43); İKP IX/LXXIV/(186); TMEN 633; BSU 212: 56/13].

irbiç ~ irbiz: Vaşak [ETG 275]. VAHŞİ

kaplan⁷: Kaplan [ETEAta/7; TTT VII-54, 7].

kiş: Samur [KB 3836, 4425, 5367,5825; DLT III-126-16; ETY I-58,70 (K Y C 12, Ş 12); OKD 1,17].

köpek: Köpek [KB 6601; KBT 80].

kurt (II): Kurt; vahşi hayvan [KB 4196; AH 228; EDPT 648; DLT I-342 - 16, III-6-1; EETİ/114].

kutuz it: Kudurmuş köpek [DLT I. 365-23].

sarsal: Sansar; samura benzer bir hayvanlık [DLT I. 483-3].

tegiñ: Samur [DLT III- 370-26].

tilkü: Tilki [DLT II-343 -18; Suv/610, U II-31,53; EUTSöz.239; DLT I-54-24,421-18,429-13,429-15, II-15-23, III-175-2; KB 2312, 5376; ETG 299; MTH 70 (226); AYİP 610-15 (191); ETS 72; 11TŞ 252: XXII – 2; EDPT 498,499; U II-31, 52; Suv/599/16, 610/15; ETY IrKB 70 (II, 85)].

tonga: Kaplan cinsinden bir hayvan [DLT III. 368-5,9,10,13].

12.3. Tek Toynaklı Hayvan Adları

adgar ~ adgır ~ aygır: Aygır [*adgar*: UM II-12/1 (344); EUTSöz.5; *adgır*: KB 4064, 4441, 5781; ETY IrKB 86 (II, 87), I D 35 (I, 46), I D 36 (I, 46); DLT I-18-5, 95-20, 188-15; ETG 258; ETAT 356, 359; EDPT 33; *aygır*: DLT III-122-16; OKD 6, 373, 226, 227 (24-25)].

arkun: Küheylan; yaban aygırıyla evcil kısraktan olan at [KB 5369, 5803, 6536; DLT I-107-27,421-17].

at: At [ETY I-D 32 (I, 44), 33 (I, 44), IrKB 25 (II, 77), Alt.I-A 2 (III, 101); EUTSöz.24; AY 385-3, 385-16; KDYS I-461, 275; DLT I-16-17, 34-23; II-7-16, III-9-9; KB 2285, 2542; KBT/78; UYA 25; BAB I-81; UT 303, 1401 (201); MTH/II-23, 25, 28, 52, 85 (220); UM II-35-6, 69-14,110-2 (355); AdM 349; BSU 199: 1,113; EDPT 33; UW 252; Usp/137-3; Maitr.112v18; Uig.Tot/1401; Sev/732; ETG 260; OKD 275, 223, 228, 227].

az (I): Sarı renkli bir at [ETG s.263].

⁶ Bk. DLT I. 315,377: "**Barak**: Çok tüylü köpek. Türklerin inandıklarına göre *kerkes kuşu* kocayınca iki yumurta yumurtlamış, bunların üzerine oturmuş; yumurtanın birisinden barak çıkmış. Bu köpeklerin en çok koşanı, en iyi avlayanı olurmuş." ve *krş.* MGT. s. 29¹: Kozin'e göre: "< *Kalm. barag* "; TDES s. 39: "**barak**: (...) Dankoff'a göre Farsçadan geçme bir alıntıdır: *Avesta bar-* 'to ride'; *EFar asa-bāra* 'rider', *Sogd Barak ~ Baruh* 'rider', *Saka bārgya* 'rider', *bāra* (* *bāraka*) 'riding animal'; *assa-bāraa* 'rider'; *Pehl bāarak* *Yeni Farsça bāragi* 'horse' [Central Asiatic - 15: 102 – 117]; (...) Türkçeden de Moğolcaya geçmiştir. Ramstedt (KWB 34 a) Türkçe ve Moğolca biçimleri ortak bir kökten getirmeyi denemiştir."

⁷ Bahaeddin Ögel, Orta Asya'da kaplan bulunmadığını ileri sürmüş ayrıca Orta Asya, Kore ve Mançurya'da büyük bir kaplan yaşadığını da belirtmiştir. Ona göre Türkler, 'kaplan' ve 'vaşak'ı birbirine karıştırmışlardır (2001: IC.305 ve IIC.535).

- beçel:** İğdiş edilmiş at veya diğer hayvanlar [DLT I. 392-17].
- bi (I):** Kısarak [DLT 88-20, 206-23, 310-14; ETY IrkB 7 (II, 74), IrkB 56 (II, 82)].
- boş at:** Sahipsiz, salıverilmiş at [DLT III. 125-2].
- bulak (at):** Boynu kısa, sırtı geniş, haşarı at [KB 3600; DLT I. 379-26].
- büktel (at):** Binek atı; sırtı oturmaya elverişli at [KB 5369; KBT/78; DLT I-481-18].
- çufga at:** Hızlı gitmek isteyen bir postacının yoldan alıp başka bir at buluncaya kadar bindiği at [DLT I. 424-22].
- eşek ~ eşgek ~ eşkek ~ eşyek:**⁸ Eşek [eşek: DLT II. 246-9; EDPT s.260; eşgek: DLT I. 111-1,114-6; EDPT 260; ETG s.265; Suv. 341/22; eşkek: ZHDU II. 1-66, 1-76: (s.42); eşyek: DLT I. 111-2, 114-6, 492-10, III. 62-2, 330-3; EDPT s.260].
- kelen:** Gergedan [U I-8,42; ETG 281; EUTSöz.104, 178].
- kerşegü at:** Kürek kemiğinin altında yağırı olan at [DLT I. 491-22].
- ketki at:** Sırtı dar, yanları geniş at [DLT I. 430-10].
- kewel at:** Arap atı; küheylan; soylu at [DLT I. 395-10, II. 133-13; KB 1428, 4549, 5369, 5803].
- kıyand**⁹ < Sans.: Gergedan [OKD 2,3,18,19; ETS 65; 11TŞ 235: XIX-3; EDPT 622; TMEN III-1574; Shc/95.].
- kolan (I) ~ kulan:** Yaban eşiği [kolan: DLT I.214-16,263-10,415-2,III.122-15; OKD 20; kulan: KB 284, 5375; OKD 20].
- koş at:** Hakanın yanındaki yedek at [DLT III. 126-4].
- köçüt:** Göç atı [KB 1704; DLT I. 357-11, II. 76-1; KBT s.80; EDPT s.695].
- kulnaç kısarak:** Doğuracak kısarak [DLT I. 491-10].
- kulunlug kısarak:** Tayı olan kısarak [DLT I. 500-15].
- lagz ~ lagzın ~ lagzin ~ lakzin** <Çin.: Domuz [lagzın: ETG 286; İKP 203; EDPT 527,764; lagzin: ETY II-C 10 (I,70), Ş U Ş 11 (I,166; lakzin: ETY II-Ih/A b 2 (II,122); İKP 198: lagz].
- olduk at:** Nalsız at [DLT I. 101-1].
- ögürlüg adgır:** Eşi (kısrağı) olan aygır [DLT I. 152-6].
- salga at:** Gem almaz; sert başlı at [DLT I. 425-5].
- sengregü at:** Engi hastalığına tutulup burnundan sümük akıtan at [DLT III387-13].
- şaş at:** Ürkek at [DLT III. 152-11].
- şeşük at:** Çözülmüş at [DLT I. 390-1].
- tagı:** Dişi yaban eşiği [KB 5369,5375,6570; KBT 81].
- tazı** < Far. Tazî: Arap atı [KB 5369, 5803, 5809; KBT 81].
- tosun:** Haşarı tay; tosun tay [KB 6537; DLT II. 30-6, III. 429-3; KBT s.82; TTT VI. s.57; EDPT s.555].
- töginlig at:** Damgalı, savaşlarda kullanılmayan at [ETY I. 118,124: T 54].
- tugrag (II):** Hakanın savaşta askerlerine ödünç olarak verdiği at [DLT I. 462-22].
- ulag ~ ulaga:** Savaş atı; posta atı [DLT I. 122-12: "ulag", III. 172-12: "ulaga"].

12.4. Çift Toynaklı Hayvan Adları

- adgırak:** Kulakları beyaz diğer tarafları siyah olan dağ keçisi/geyiği [EUTSöz.5; Maitr.75-3; UW 48; DLT I-144-17; EDPT 49].
- amaç:** Çift öküzü [DLT I. 52-21].
- arkar:** Dağ keçisi [DLT I-117-14, 214-17, 421-17; ETY II-159 (Ağır)].
- baklan kuzu:** Taze, semiz kuzu [DLT I. 442-2].
- baldır kuzu:** İlk doğan kuzu [DLT I. 456-22].
- boş koy:** Sahipsiz koyun [ETY II. 80 (IrkB 44)].

⁸ Her ne kadar *Ermeniceden* alıntı olduğunu ifade edenler olsa da biz de Doerfer gibi Türkçe bir ek olan *-gek, -ek* küçültme ekiyle türetilmiş Türkçe bir kelime olduğunu düşünmekteyiz [bk. TMEN 486]. Etimolojisi için bk. TDES s. 138; ayrıca bk. KDYS I. 311; AY 34 ğ / 11, 300/1; ETS s.59; Sev. 735; TMEN II. 486; USp. 55 / 25.

⁹ *Kıyand-kıyandkat*: Sanskritçe bir kelime olup aslı 'ganda'dır ve Farsçaya "gergedan/kerkedan" olarak geçmiştir. Türklerin Hindistan'ın en güney bölgelerinde yaşayan bir hayvanı bilmeleri mümkün olmadığı gibi B. Ögel'e göre hem Türkler hem İslâm bilginleri, Çinliler ve Moğollar gergedan ile vahşi öküzü (*yak/kutuz*) birbirleriyle karıştırmışlardır (Ögel 2000: 137,138).

- bugu:** Geyik [UW 15;Kow.1160; EUTSöz.51; EETİ 66; ETY U VI-6;OKD 29(45-32)].
- deve ~ devey ~ täbä ~ täwä ~ teve ~ tevey ~ tewe ~ tewey ~ tewi ~ tive ~ tiwi:** Deve [DLT II-195-25, III-225-9: *deve*; DLT I-31-21: *devey*; *täbä*: ETY IrkB 70 (II, 85); ETG 299; *teve*: DLT I-127-8,385-3,485-23,389-16,499-5, II-21-14,252-13, I-31-20,II-84-7,195-25,106-10, III-139-8; *tewe*: ETS 72; DLT II-181-24; *tiwi*: DLT III-139-7; 11TŞ 252: LXXIV-3; DLT III-49-7, 60-8, 113-2: *tewey*; DLT III-139-7, 287-14: *tewi*; KB 206: *tive*; DLT III-342-3,447-3: *tevey*].
- eçki ~ eçkü ~ keçi < Oğ.:** Keçi [*eçki*: Usp/ 53,2; ZHDU II- 3-223 (23; *eçkü*: DLT I-95-13, 128-24, II-14-5, 117-10, 266-7; ZHDU II- 3-131, 132 (23); ETS 58; DLT III-219-10: *keçi*].
- elik:** Geyik; dağ keçisi [AH 456; KB 79; ETG 264].
- ınga:** Dağ keçisi [EUTSöz.85; KB 5373; UM II-75/13 (392)].
- ıwık:** Kayalıklarda yaşayan geyik [KB 5374; DLT I-67-11, 239-17].
- kayın:** Koyun [EUTSöz. s.83].
- keyik:** Büyük baş hayvan; geyik; av hayvanı; vahşi hayvan [KB 401, 402, 698, 712, 722; Suv/608/20; H/II-14,122; ETY IrkB 21 (II, 76), IrkB 47 (II, 81), IrkB 68 (II, 84), T/8 (I, 102), Alt.I-B/3 (III, 102); ETG 278; İKP 194; UIS 129(90); AYİP 630-22, 608-20 (182); UM II-67,12 (361); U II-43,103,106,IV/C ,9,57,61,64 (101); ETS 63; AdM.364; EDPT 648, 755; DLT I-26-16, 155-28, II-8-27, 120-15, III-168-10, 366-1].
- kon ~ koy ~ koyn:** Koyun [*kon*: DLT III-140-10; *koy*: ETY I-D/12, II-D/11 (I, 34); DLT I-31-12, 173-3, II-15-3, 27-14, III-5-10, 60-8, 88-14, 142-6, III-140-10; KB 1412, 1413, 4765, 4767,5371,5164; OKD 9,363,366; *koyn*: UM II-78-12, 74-55 (415); AYS 58,104,399,411].
- koyun başları irkeç:** Sürünün önünde giden keçi [KB 4353].
- kozi ~ kozi ~ kuzi ~ kuzi:** Kuzu [*kozi*: KB 461, 695, 1314, 1638, 2845, 2920, 3096, 5845, 5925; EUTSöz.184; ETG 282; *kozi* BTT V/217 (84; *kuzi* ETAT. S. 356,357; *kuzi*: KB 1040,3311,4631; DLT I. 7-14, 208-10,303-16, II. 310-4, III. 102-12,102-21,224-3].
- kökmäk:** Geyik cinsinden bir hayvan [ETY D. 2 (III.73)].
- kölök ~ kölük:** Yük hayvanı [*kölük*: İKP XXVIII. 3 (s.199); KB 4441; EDPT s.717; DLT I. 392-1; ETG s.283; HTEUY 1612,1756 (s.249); ETG s.283: *kölök*].
- kutuz:** Yaban sığırı; Tibet sığırı (=yak) [KB 2311,5372; KBT 80; DLT I-365-22].
- külmiz:** Karaca [KBT s.80; KB 79].
- la <Çin.:** Yük hayvanı; katır [EUTSöz. s.123; ETG s.286: “ la < Çin. lo].
- öküz (II):** Öküz [KB 5372; KBT 80; ETG 290; ETAT 358; MTH 37, 56 (222); UM II-12, 3 (369, 444); ETS 68; AdM.356; EDPT 34, 120; Shc/98; Man.A II-9; DLT I-59-16, 446-13, III-421-25; Maitr.2/3; ETY El/11 (III,180), IrkB 37(II,79), IrkB 56 (II,82)].
- sıgır:** Sığır [DLT I-364-8, II-79-21, 189-13; 11TŞ 246: XLI-48; EDPT 34, 816].
- sıgun:** Yaban sığırı; geyik; yabanî keçi [DLT I-409-20; H II-22,24; EUTSöz.202; ETY II-B/5 (I,72), IrkB 92 (II,89); KB 79, 5111, 5374, 6613; ETG 293; UHT 2120 (44); ETŞeh/82; UM II-75/12,78/40 (458); U IV/C 59,129,132 (109); EDPT 811].
- söğüç:** Kebap edilecek kuzu ya da oğlak [DLT I. 369-1].
- sukak:** Beyaz dağ keçisi / geyiği [DLT I-214-17, II-287-1; KB 5374; 11TŞ 247: XLI-50; EDPT 808].
- tavar:** Davar, yük hayvanı [ETS 71; EDPT 442; RWb/III-966; U II-86/41, III-81/14; KB 485,1112,1786,3982,4372].
- teke:** Teke; yaban keçisi [DLT III-102-18,228-24; Usp/36,3295; EUTSöz. 232; KB 5373, 5375; EDPT 477; Maitr.75-13].
- tengil keyik:** Ön ayaklarında çizgiler bulunan geyik [DLT III. 366-1].
- togum ~ tokım ~ tokum ~ tugum:** Kesilecek hayvan [ZT 24,26: *togum*; KB 4669: *tokım*; DLT I. 396-24, II. 147-17: *tokum*; DLT III. 59-21: *tugum*; ZT 24,26: *tugum*].
- toklu:** Toklu, altı aylık kuzu [DLT I. 106-10,431-3; KB 3096; KBT s.82; 11TŞ s. 252: XXVII - 3].
- toñuz:** Domuz [DLT I-304-3,346-14, II-343-18, III-363-15; H I-6,24; EUTSöz.246; KB 2311,5376; ETY IrkB 10 (II.74), IrkB 11 (II.74); ETG 301; UYA 27; AYS 399,411; U II-84/9,107; AYİP 4-11,19 -10 (192); UM II-78,40 (361); 11TŞ 253; TMEN II-985; Shc/124; EDPT 527].

ud ~ ut ~ uy: Sığır; öküz [*ud*: KB 998,1598,1599,2387,4821,5704,6535; ETG 304; ETAT 362; UIS 269 (103); UM II-12/2, 38/17 (489); ETS 74; BSU 239: 43.1; TMEN 584; M I-8,8; EDPT 34; DLT I-45-4, 346-3, II-358-15, III-403-1; *ut*: ETY Alt.I.a/2 (III.101); *uy*: ETAT 362; OKD 17,25].

yış keyiki: Vahşi hayvan, orman geyiği [ETY Alt.sağ yüz, 1.str.].

12.5. Kemirici Hayvan Adları

alangır: Tarla faresi [DLT I. 161-12].

aplan: Sıçan cinsinden bir hayvancık [DLT I. 120-7].

argun: Yarım arşın boyunda sıçan cinsinden bir hayvan [DLT I. 120-8].

kelegü: Tarla sıçanı soyundan gelen bir hayvancık; geleni [DLT I-448-9].

kunduz ~ kuntuz: Kunduz [DLT I-458-8: *kunduz*; ETG 284: *kuntuz*; U IV/D 6,11,50,118 (101): *kuntuz*].

küskü: Sıçan [EUTSöz.124, 125; ETŞ 12: met/60; Usp/285; ETG 285; HTB 24 (156)].

küsürge: Tarla sıçanı cinsinden bir hayvan [DLT I. 490-14].

küzün: Kendisiyle serçe, tarla sıçanı, köstebek gibi hayvanlar avlanan sıçan cinsinden bir hayvan [DLT I-404-21].

oklug kirpi: Büyük kirpi [DLT I. 415-19].

sakırkan: Büyük sıçan; gеме [DLT I. 521-5; EDPT s.816].

sıçgan ~ sıçkan ~ siçkam: Sıçan [*sıçgan*: DLT I-75-18, 345-24, 409-10, 438-13, II-263-22, III-267-18, 282-19; ETG 293; TTT VI-36, 25; EUTSöz.202; AY 343/22, 404/3; H I-8,56; ZH DU I-56 (24); AYS 1102; Alt.Hand/3-36 (257); ETS 68; ETG 293: *sıçkan*; ETG 293: *siçkam*].

täyän ~ tiyiñ: Sincap [ETY II-C 12 (I.70), II-Ş 12 (I.58) *täyän*; Sincap [KB 5367,5825 *tiyin*].

yamlan: Büyük, yabanî sıçan [DLT III-37-20].

12. 6. Tavşan(ımsı) Adları

çekün: Ada tavşanı yavrusu; göcen [DLT I. 402-14].

kodi tabışkan: Ada tavşanı [ETY II. 84 (IrKB 66)].

kuyanğ: Tavşan [Man. I. 88; EUTSöz. s.190] krş. kuyan.

sogur: Kelere benzer bir tür ada tavşanı [DLT II. 227-19] krş. sugur.

tabışgan ~ tavişgan ~ tawışgan ~ tawışkan: Tavşan [*tabışgan*: ETY T 8 (I.102), IrkB 67 (II.84); *tavişgan*: DLT I-346-5,513-12,525-25; ZH DU I-25,89,116 (24); AYS 705; Alt.Hand/75 (258); Ligeti/261; EDPT 447; *tawışkan*: ETG 297; UHT 1764 (45); ETG 297: *tawışgan*].

12.7. Fil Adı

yagan ~ yañan ~ yanga ~ yangan: Fil [*yagan*: DLT III-29-22; *yañan*: KB 2817, 2820, 3391, 3399; *yanga*: TKT II-417; U III-24,10; *yangan*: DLT III-295-19, 376-18].

12.8. Yarasa Adları

kepeli: Gece kuşu, yarasa [DLT I. 448-15].

yarısa: Yarasa [DLT III-433-9].

aya yersgü: Yarasa [DLT III. 433-8].

12.9. Böcekçi Hayvan Adları

kirpi: Kirpi [AY 299-6; EUTSöz.111; DLT I-415-19].

kösürge ~ kösürgen: Köstebek; tarla sıçanı soyundan bir hayvan [DLT I-490-14: *kösürge*; DLT I-522-18: *kösürgen*].

13. İki Yaşamlı Hayvan Adları (Kurbağalar)

baka: Kurbağa [DLT I-73-10, III-226-10; 11TŞ 212: XLV-2].

kurbaka: Kurbağa [DLT III-122-16; ETS 66; TMEN III.1449;EDPT 646].

14. Balık Adları

balık: Balık [KB 5366; İKP 172; TMEN 518; UM/II-33,20 (359); 11TŞ 212: XVII-2; EDPT 335; M I-1,13-1; TTT III-90, VII-42-7; Suv/II-603-10; Man.I-17-12; EUTSöz.3; ETŞAta/7; DLT I-73-10, II-216-29, 231-23, 233-13, 349-15].

başgan: Büyük bir balık [DLT I. 438-3].

çapak: Türk gölünde bulunan ufak bir balık [DLT I. 381-1].

15. Hayvan Sürüsü Adları

adugun: At (sürüsü) [ETG s.259].

başlag yılki: Birakılmış hayvan (ya da sürüsü) [DLT I. 461-22].

boş yılki: Başı boş hayvan sürüsü [DLT I. 330-2].

kög yılki: Başı boş hayvan (ya da sürüsü) [DLT III. 131-16].

ögür: Büyük baş hayvan sürüsü [DLT I-54-12, 236-4, 285-14, 389-16, II-153-7, III-6-3; EDPT 112; ETY IrkB 86 (II,87); M/I-4, III-45; TKT/I-33-34].

sürüg: Sürü [İKP LXV.6; 11TŞ 248: XLI-54, LXXIV-3; EDPT 850; TTT VIII-C 5; KB4353,5371; DLT I.389-11,III.102-19; Man.A.I.8/8].

yılki: Hayvanlar; hayvan sürüsü; davar; cins atlar [ETY Ş U Ş 12 (I,166), K C b 2 (III, 80); TTT III-6-26, VIII-12; EUTSöz. 294; AY 6/16,6/22, 7/4,11/21; KB 266, 585, 962, 985, 989, 1739, 1845, 1846, 2041, 2986; DLT I-21-2,91-22,257-13,330-2,482-7, II-96-2, III-34-12,104-17; OKD 15, 23,262,308; ETŞ 52: 7/met.; AY III-5; Suv/138-8,1698; AYS 108, 114, 420; UM I.191 (53), II-112/14,78/14 (507); MTH 71,82(223); AYİP 6-14,6-22 (196); U IV/C 14,59(116); ETS 78; BSU 245: 49.5; EDPT 33,925,92; ETG 310: "yılki ~ yilk "; Chua 42: 2050,201,1826,2812: "yılki"; İKP 198,238: "yılki"; U/II-109: "yilgi ~ yilki "].

yont ~ yund ~ yunt (sürügi): At; at sürüsü [yont: ETY Ş U B/9 (I,182), Ş U (I, 182), IrkB 7,36 (II, 74,79); yund: DLT I.235-22,292-9,346-8, II.153-7, III.7-15,7-17,9-13; yunt: EDPT 33, 850, 946; Man.A I-8/8; yunt sürügi: EDPT 850; Man.A I- 8/8].

16. Kuş Adları

16.1. Su Kuşu Adları

çulluk: Çulluk; üveyik büyüklüğünde, alacalı bir tür su kuşu [DLT I-381-16].

kak: Kaz [KB 4198, 5377; KBT s.79].

kaşgalak: Ördekten büyük, ak tüylü bir su kuşu [DLT I-528-5,10].

kogu ~ kugu ~ ku: Kuğu [kogu: ETY IrkB 53 (II, 82) EUTSöz. S. 180; TT. I. 225; TMEN III.1543; kugu: KB 72,365,1098,1101,4199,5377,5449,5643; EDPT 609; DLT III-225-5, 240-25; EDPT 609: ku].

korday: Kuğu türünden bir kuş; pelikan [DLT III. 240-21, 25; KB 72, 5377; EDPT s. 659; 11TŞ s. 233: XLIX-3; EDPT s. 649].

kökiş turna: Bir kuş türü [KB 74].

leglek <Ar.: Leylek [Barutçu. SDB 99].

ödiräk ~ ördek: Ördek [KB 72, 6368; DLT I-103-23, 104-1, 222-18, II-17-10, 26-25, 391-10; EDPT 205; ETS 68; 11TŞ 242: XXIV-5; AYS 058, 399, 411: ödiräk].

sunu: Turna; erkek ördek [ETY Alt. I-b/3 (III.102)].

turuñaya kuş ~ turuñaya kuş: Turna kuşu [ETG 302: turuñaya; ETY IrkB 94 (II-89): turuñaya].

16.2. Yırtıcı Kuş Adları

balıkçın: Balıkçıl kuşu; deniz kırlangıcı [DLT I. 512-23].

baykuş: Baykuş [EDPT s.384].

boz kuş: Bozdoğan [DLT II-12-9].

çafıl: Şahin [DLT I-431-4].

çağrı: Doğan [KB 4068; 11TŞ 218:23-I,36-B-5; DLT I.421/8, II.343/16, III.332/10].

çavşan: Bir çeşit baykuş; mahmur bakışlı baykuş [EDPT s.399].

çekik: Serçeye çok benzeyen alacalı bir kuş [DLT II. 287-11].

çibek karguy: Delice doğan; atmacaya benzeyen kuş [DLT I. 388-9].

- él kuş:** Kartala benzeyen alacalı bir kuş [DLT I-49-8].
- ıl kuş:** Atmaca [DLT I. 331-27].
- kaburga:** Baykuş [TTT VI. 20-59, VIII. 96; EUTSöz. s.179].
- kara kuş:** Kara kuş; kartal; tavşancıl [DLT I-331-25, III-221-18; KB 3949, 4199, 4711, 5378; ETAT 355; MTH 4, 65,78 (224); UM II-78/21(402); Maitr.78/21; ETY II-73, 84, 86 (IrkB 4, 65, 78)]. [U II. 6,13; EUTSöz. s.81].
- karguy ~ karkuy:** Atmaca [ETS s.62]. *krş. karguy*
- kaya kuzgunı:** Kaya kuzgunu [KBT 79; KB 2313].
- kırguy ~ kırkuy:** Atmaca [ETS s.62; DLT II. 95-8, III. 241-17, 241-18]¹⁰.
- kırguy çibek:** Atmacaya benzer kuş [DLT III. 241-18].
- kök buymul toğan:** Yırtıcı, bir tür boynu mavili ve beyazlı doğan [ETY II-90 (IrkB 98)].
- kuburga:** Baykuş [DLT I. 489-10].
- kuş totan ügüz:** Nehir kuşu; doğan [ETY IrkB 65 (II, 84)].
- kuzgum ~ kuzgun:** Kuzgun [DLT I-439-26, III-240-26; ETY IrkB 83 (II.87), IrkB 19 (II.76); KB 365, 1098, 2312, 5643; U III-32.5; EUTSöz.190; KBT 80; TTT VI-SY 59 (89); TMEN 1480; İKP I-4, LXXV.3 (201); HTB 1130(148,149); ETS 66; EDPT 482; U III-32/5; TTT VI-59; TMEN III-1480; ETG 285 *kuzgum*].
- küzkünek:** Çakıra ve kelere benzeyen bir kuş [DLT I. 528-24].
- laçın < Moğ.:** Şahin; doğan [Suv. 620. 20; EUTSöz. s.125; AY 627 / 8, 633/22, 620/20; KB 2381; KBT s.80; ETG s.286; BTT I. D 61 (s.61); DLT I. 410-1,2].
- örüñ kuş:** Akdoğan [KB 1319, 3010, 3011; KBT 81].
- singur ~ soñkur ~ suñur:** Sunkur; yırtıcı bir cins kuş [*singur:* ZT 12,18,20,21,24 (36)] *soñkur:* DLT III-381-16; KB 5639, 5697; *suñur:* ETS s.70; OKD s.18,19; ETY K C b 3 (III.80)].
- şa < Çin.:** Alacalı bir cins kuş [DLT III- 211-1; EDPT 866].
- talım kara kuş:** Yırtıcı kara kuş [ETY IrkB 4 (II.73), IrkB 65 (II.84), IrkB 78 (II-86)].
- teglügen ~ tengelgüç ~ tengelgün ~ tenlegüç:**¹¹ Dölengeç; çaylak kuşu [Maitr.78/2 teglügen; çaylak kuşu [DLT III. 228-25, 388-16,17 *tengelgüç~ tengelgün;* EDPT s.522: *tenlegüç*].
- toğan (ügüz) kuş:** Bir doğan cinsi [ETY IrkB 65 (II.84)].
- toğan kuş:** Doğan [ETY IrkB 66,67 (II-84)].
- toğan:** Doğan [ETY IrkB 6(II.74), 66(II.84), 67(II.84); KB 1648, 2458; EDPT s.470; TMEN III. 1351].
- toğrı:** Yırtıcı bir kuş [DLT I. 482-12, III. 381-17; ZT 13,23 (s.36); BSU s. 236: 46.35].
- turumtay:** Bozdoğan; yırtıcı bir kuş [DLT II.110-6, III-243-6; EDPT 550].
- us:** Kerkes kuşu [DLT I. 36-9, 228-13, III. 46-7].
- ügi ~ ühi:** Baykuş [DLT I. 9-10,11, 161-4, III. 118-24,25, 238-15; KB 2314].
- yabakulak:** Baykuş [DLT III-56-11].
- yorı:** Kuzu kapan kartal [KB 5378; KBT s.83].

16.3. Diğer Kuş Adları

- añ:**¹² Av hayvanı; bir kuş adı [ETG s.261; DLT I. 40-18].
- bağırlak:** Bağırtlak kuşu [DLT I. 503-2, 505-23].¹³
- bala (II):** Kuş veya başka hayvan yavrusu [DLT II-274-13, III-91-26, 232-11;ETS 55].
- bayboyuk:** Yeşil kuş [EDPT 385].
- bod ~ tod ~ toh ~ toy < Çiğ.:** Toy kuşu [DLT III. 121-12: *bod;* DLT III. 142-4: *tod;* DLT III. 142-3: *toh;* KB 5377: *toy*].
- kalık kuşları:** Gökyüzü kuşları [KBT 79; KB 94].
- karga:** Karga [U II. 32, 55; EUTSöz. s.83].

¹⁰ Krş. DLT II. 95-8: “*kırguy*”, III. 241-17, 241-18: “*kırkuy*”.

¹¹ Bk. DLT III. 228-25,388-16,17: *tengelgüç (Oğuzlarda)~tengelgün (diğer Türk boylarında)*.

¹² Ahmet Temir ve Tuncer Gülensoy’a göre **anggir** (Moğolca-Çağatayca), **enggir** (Kalmukça) ile **añ** aynı kuş yani **Anas Nigra**’dır [MGT 28; Gülensoy 1973:118]; bk. DLT I. 40-18: “**Añ:** Yağı ile ilâç yapılan bir kuş adı.”; ayrıca krş. TDES 13 **angıt** maddesi.

¹³ Bk. TDES 32-33: “Türkçe **bağır-** kökünden geldiği anlaşılıyor. Bu biçimin **-t-** sesi sonradan türemiştir. Sonundaki **-lak** kuş adlarında kullanılan bir ektir.”

- kargılaç ~ karlıgaç:** Kırlangıç [DLT I-527-1].
- kıl kuş:** Ördede benzeyen bir tür kuş [DLT I-337-7].
- kıl kuyruk:** Kıl kuyruk kuşu [DLT I-337-10].
- kıl:** Kıl kuyruk kuşu [KB 72].
- kız kuş:** Kanatlarını açınca renkten renge giren bir cins kuş [DLT I-332-5, 326-19; EDPT 670; MNB/264].
- kök tupulgan:** Kanadında çelik olduğuna inanılan, vurduğunda dağı delen ve diğer tarafa geçen kuş; dağ kırlangıcı [DLT I. 519-20; EDPT s.440].
- kökgan:** Bir kuş adı [DLT I. 519-20].
- köti kızlak:** 'Kabakuş' da denilen kırmızı kuyruklu bir kuş [DLT I-473-20].
- kuş oğlu:** Kuş yavrusu [ETY IrkB 20 (II, 76); EDPT 670].
- kuş:** Kuş [AH 224, 459; KB 75,1319,2381,3005,3011,3949; ETY IrkB 6 (II,74), IrkB 66 (II,84); AY 365 / 5, 44 / 6, 490 / 11, 599 / 15, 599 / 16, 682 / 22; İKP LXXII.8, LXXV/3; DLT I-22-9, 34-33, 163-28, 176 – 6, II-4-1, 4-17, III-6-1, 63-24; EUTSöz.188; KBT 80; UT 1019 (243); TMEN 1561; AH 224, 459; UM/I-142 (44); MTH 20 (224); HTB 1130 (148); UM II-55/19, 67/12, 85/3 (361,421); ETS 66; BSU/227: 4/52, 5/23, 5/230; EDPT 670; U III-32/4; TTT I-23; OKD 8, 340, 348, 298].
- kuşgaç:** Serçe [DLT I. 455-15; EDPT s.672; AYS 1058,1140].
- küzküni:** Geceleri ses vererek uçan ateş böceği [DLT I. 493-4].
- öpgük ~ übük ~ übüp ~ übgük:** İbibik kuşu; çavuş kuşu [öpgük: ETY IrkB I. 110, IrkB 32 (II, 78); DLT I. 78-13, 110-1: übgük; KDYS I. 110: übük; DLT I. 78-13, 110-1: übüp].
- sagızgan ~ sagızgan:** Saksığan [sagızgan: KB 2313; ETG 292; DLT I-518-18; DLT I-439-6: sagızgan].
- sanduvaç ~ sandvaç:** Bülbül [sanduvaç: DLT I. 529-2, III. 178-11, 311-2; 11TŞ s. 244: XLII-27; EDPT s.837; sandvaç: KB 78,4963,5972] krş..
- sarıg sandvaç:** Sarı bülbül [KB 4961; KBT s.81].
- seçe < Far.:** Serçe [DLT III. 219-5].
- semürgük:** Serçe; bülbüle benzer bir kuş [KB 6609; KBT. s.81; AYS 1140; 11TŞ s. 245; DLT II. 290-3,7].
- sıgırçık ~ sıgırçuk:** Sıgırçık kuşu [sıgırçık: DLT I. 501-20; EDPT s.816; sıgırçuk: DLT I. 505-24; KB 4198].
- sundılaç:** Yund kuşu; çayır kuşu [DLT I. 526-19, 529-5, III. 178-14; ETS s.70; 11TŞ s.247: XLII-25; EDPT s.837].
- sükiç:** Kuş [KB 5677].
- tewi kuş:** Deve kuşu [DLT I-331-25, 389-16, 499-5].
- todlıç:** Bir tür kuş [KB 5377; KBT s.82].
- torıga ~ turıga:** Bir çeşit serçe; tarla kuşu [EDPT s.541: torıga; DLT III.174-6: turıga].
- uçar kuş:** Uçan kuş [KB 4200; KBT 82].
- yükdig:** Bir cins kuş [KB 5377; KBT s.83].
- zanbı (II):** Orak kuşu [DLT III. 441-13].

17. Kümes Hayvanı Adları

- kekelik ~ keklik:** Keklik [ETG 278: kekelik; EUTSöz.104; KDYS I-479; KB76; DLT I-479-21; EDPT 710; TMEN III-1639].
- kögürçkän ~ kögürçgün ~ kökürçkün.:** Güvercin [kögürçgün: DLT II-226-13; Maitr.5/26; EUTSöz.114; ETG 282: kögürçkän; DLTI.419-11: kökürçkün].
- süglin ~ süwlin:** Sülün [süwlin: DLT III. 11-4; ETS s.70; 11TŞ s.248: LX.4; süglin: DLT I. 444-6].
- taguk ~ takagu ~ takıgu ~ takıku ~ takuk:** Tavuk; horoz [taguk: OKD 14, 29, 362, 365; takagu: DLT I-217-8,346-11,447-7, III-11-4, 97-14; takıgu: ETY ŞU.Ş/10 (I-166), ŞU.B/4 (I.180); HTEUY/1536 (254); UM II-102/13 (465); AYS 399,411; EDPT 468; TKT II-421; U II-1,88; takıku: ETG 296; takuk: DLT II-286-20, III-114-22].
- talwır:** Keklik [DLT II-173-2].
- yonkuş ~ yunkuş ~ yuykuş ~ yüklüg kuş¹⁴:** Tavus kuşu [yonkuş: EDPT s.670 yunkuş: DLT I-331-26, III-

¹⁴ O.F.Sertkaya'ya göre 'yuy ~ yun' kelimeleri 'yony kuş ~ yuny kuş' şeklinden türemiş olmalıdır. Eski Türkçede 'yuy ~ yoy' şeklinde geçen bu kuş ismi, Moğolcada 'çoy ~ çoy naçin' şeklinde tespit edilmiştir (Sinor 1959:419 ve Zieme 1969:226, Sertkaya

44-26; *yüklüg kuş*: İnsadi Sutra. 981 str.; *yuykuş*: Usp.60v str.9,11,13]

18. Primat Adları

biçin ~ piçin: Maymun [*biçin*: DLT I-346-10, 409-12; U IV/B 10,17, 25, D 6,11, 50,107 (94); BSU 205:11.9; ETY I-Ş D (I,52), H T II.1(II,190); *piçin*: ETY Ta/II-1 (II,134), H T 1 (II, 115)].

keylig: Maymun [DLT III-175-20, 22].

19. Diğer - Farklı Özelliklerine Göre Hayvan Adları

bosılıg: Kurbanlık [Suv. 615, 3; EUTSöz. s.48].

bulan: Kıpçak illerinde avlanan büyük bir yaban hayvanı [DLT I-413-11].

ıdıncu yılki: Yük vurulmayarak bırakılan hayvan [DLT I. 134-3].

ıduk: Adaklık hayvanı; bir kişinin adak olarak saklayıp yünü kırılmayan, sütü sağılmayan, yük vurulmayan ve binilmeyip başıboş bırakılarak salıverilen hayvan [DLT I. 65-13].

kara: Ehlî hayvan [ETG 278].

karsak: Derisinden güzel kürk yapılan bir hayvan [DLT I. 473-8].

kög yılki: Başı boş hayvan [DLT III-131-16].

mayguk: Top tırnaklı ve kısa tüylü olan hayvanlar [DLT III-175-17].

sagin: Sağılan hayvan; sağmal [DLT I-499-18; EDPT 811].

tınlıg (II): s. Canlı hayvan [KB 6089; U IV/B 31,40, C 18,88,190, D 2,109 (111)].

yargun: Yabanî bir hayvan (?) [ETG 309].

4. Sonuç

Hayvanları adlandırmada *Köktürk, Eski Uygur ve Karahanlı* dönemlerinde somutlaştırıcı ve kodlayıcı yöntemler kullanılmıştır. Bütün bunlar Türk dilinin Eski Türkçe evresinde yüksek bir mantık seviyesinde olduğunu göstermektedir.

Adaklık veya kurbanlık hayvan için 'bosılıg' ve 'ıduk' sözcükleri yanında yük vurulmayarak bırakılan hayvan için 'ıduk', 'ıdıncu yılki' ve 'kög yılki' sözcükleri kullanılmıştır. Bunlara ek olarak 'kara' ehli hayvan, 'sagin' sağılan hayvan, 'karsak' derisinden güzel kürk yapılan bir hayvan, 'yargun' ve 'bulan' olarak iki yaban hayvanı; 'mayguk' top tırnaklı ve kısa tüylü olan hayvanların genel adı; 'tınlıg' (*sıfat*) canlı hayvan adlandırmaları, yaptığımız sınıflandırma denemesine dâhil edilememiştir.

Beslenme özelliklerine göre verilen 8 hayvan adı, buldukları yere göre verilen 7 hayvan adı, hareketlerine göre verilen 13 hayvan adı, vücut ile ilgili sözcük ya da ifade veya organ adıyla kurulan 16 hayvan adı, her iki hayvan adından oluşan 8 hayvan adı, cinsiyet özelliklerine göre kurulan 36 hayvan adı, renklerine göre verilen 64 hayvan adı, yavrularına göre verilen 27 hayvan adı, hayvanların dönem ve yaş durumlarına göre verilen 12 hayvan adı, eklembacaklı 30 hayvan adı, 13 sürüngen hayvan adı, 2 kurbağa adı, 3 balık adı, 8 hayvan sürüsü adı, 2 maymun adı, 6 kümes hayvanı adı, 80 kuş adı, 127 memeli hayvan adı ve 10 da farklı özelliklerine göre hayvan adı belirlenmiştir. Memeli hayvan adları da 7 kedi, 25 etçil, 34 tek toynaklı, 37 çift toynaklı, 13 kemirici, 5 tavşan(ımsı), 1 fil, 2 böcekçi, 3 yarasa olarak alt birimlere ayrılmıştır. Kuş adları da kendi içinde 10 su kuşu adı, 36 yırtıcı kuş adı, 34 diğer kuş adı olarak alt birimlere ayrılmıştır.

Eski Türkçede hayvan adlarının çokça kullanım alanı bulunduğu görülmektedir. Eski hayat tarzı da dikkate alındığında balık adlarının azlığı, bunun yanında yırtıcı kuş adlarının ve memeli hayvan adlarının çokluğu Türklerin çevreyle nasıl bir etkileşimde olduklarının apaçık yansıtıcısı durumundadır. Hayvanlara özelliklerine göre verilen adlar ise Türk dil ve zekâsının somutlaştırıcı özelliğini gösterir niteliktedir. Türk dilinin zengin adlandırma yöntemlerinin Eski Türkçede kullanılan

hayvan adlarında belirgin bir şekilde mevcut olduğu belirlenmiştir.

Kısaltmalar

Ar.: Arapça	Sans.: Sanskritçe
Argu.: Arguca	Soğd.: Soğdca
bk.: Bakınız	Söz.: Sözlük
Mañç.: Mañçuca	str.: Satır
Met.: Metin	TDK: Türk Dil Kurumu
Moğ.: Moğolca	TKAE: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
Oğ.: Oğuz Türkçesi	TTK: Türk Tarih Kurumu
s.: Sayfa	Yay.: Yayınları
S.: Sayı	

Eser Kısaltmaları

- 11TŞ: *bk.* Tekin, Talat: 11. yüzyıl Türk Şiiri.
- ADAW: Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften.
- Alt.Hand.: *bk.* Maue, D.: Alttürkische Handschriften.
- APAW: Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften.
- AY III. 5. Suv.: *bk.* Ölmez, Mehmet: Altun Yaruk III. Kitap 5. Bölüm, Suvarnaprabhāsūtra.
- AY: *bk.* Kaya, Ceval: Altun Yaruk.
- AYİP: *bk.* Çağatay, Saadet: Altun Yaruk'tan İki Parça.
- AYS: *bk.* Zieme, P.: Altun Yaruq Sudur.
- BAB. I.: *bk.* Le Coq, A. Von: Baasler Archiv Beiheft - I.
- Babür-Vekâyi: *bk.* Arat, Reşit Rahmeti: Babürnâme.
- Barutçu. SDB: *bk.* Barutçu, Fatma Sema: Sadâprarudita ve Dharmodgata Bodhisattva Hikâyesi.
- BSU: *bk.* Zieme, P.: Buddhistische Strabreimdich fungen der Uigura.
- BTT I: *bk.* Hazai, G.: Berliner TurfanTexte - I.
- BTT V: *bk.* Zieme, P.: Manihäisch Turfan Texte (Berliner Turfan Texte - V).
- Budagov: *bk.* Budagov, L.: Lügât-i Türkî.
- BUYZ: *bk.* Tekin, Şinasi: Buddhistische Uigurica aus der Yüan - Zeit.
- EDPT: *bk.* Clauson, Sir Gerard: An Etymological Dictionary of pre-Thirteenth Century Turkish.
- ETAT: *bk.* Clauson, Sir Gerard: Early Turkish Astronomical Terms.
- ETG: *bk.* Gabain, A. Von: Eski Türkçenin Grameri.
- ETS: *bk.* Birtek, Ferit: En Eski Türk Sıvları.
- ETŞAta.: *bk.* Arat, Reşit Rahmeti: Eski Türk Şiiri: Atasözleri.
- ETY (I) (K): *bk.* Eski Türk Yazıtları: Kültigin Yazıtı.
- ETY (II) (B): *bk.* Eski Türk Yazıtları: Bilge Kağan Yazıtı.
- ETY Ağır.: *bk.* Eski Türk Yazıtları: Ağırşak Yazıtı.
- ETY Alt.: *bk.* Eski Türk Yazıtları: Altınköl Yazıtı.
- ETY B: Eski Türk Yazıtları, Batı yüzü
- ETY C: Eski Türk Yazıtları, Cenup (Güney) yüzü
- ETY D: Eski Türk Yazıtları, Doğu Yüzü
- ETY El.: *bk.* Eski Türk Yazıtları: Elegeş Yazıtı (III. 179-185).
- ETY H T: *bk.* Eski Türk Yazıtları: Hoytu Tamir Yazıtı (II. 107-117).
- ETY IrkB.: *bk.* Eski Türk Yazıtları: Irk Bitig.
- ETY İ H: *bk.* Eski Türk Yazıtları: İhe Hüşotu Yazıtı.
- ETY K Ç: *bk.* Eski Türk Yazıtları: Kemçik Çirgak Yazıtı (III. 79-132).
- ETY Ş U: *bk.* Eski Türk Yazıtları: Şine Usi Yazıtı (I. 163-186).
- ETY Ş: Eski Türk Yazıtları, Şimâl (Kuzey) yüzü
- ETY T: *bk.* Eski Türk Yazıtları: Tonyukuk Yazıtı (I. 99-124).
- ETY Ta.: *bk.* Eski Türk Yazıtları: Talas Yazıtı (II. 131-141).

- ETY Toy.: *bk.* Eski Türk Yazıtları: Toyok Yazıtı (II. 57-59).
- ETY U: *bk.* Eski Türk Yazıtları: Uybat (Yazıtı).
- ETY O: *bk.* Eski Türk Yazıtları: Ongin Yazıtı (I. 127-85).
- ETY: *bk.* Orkun, Hüseyin Namık: Eski Türk Yazıtları.
- GTS: Güncel Türkçe Sözlük.
- H I, II: *bk.* Zur Heilkunde der Uiguran I, II (Uygur Türkçesi).
- HTB: *bk.* Tezcan, Semih: Hüen-Tsang Biyografisi.
- HTEUY: *bk.* Ölmez, Mehmet: Hüen-Tsang'ın Eski Uygurca Yaşam Öyküsü.
- Le Coq.1911: *bk.* Le Coq, A. Von: Sprichwörter und lieder aus der Gegend von Turfan.
- Ligeti: *bk.* Ligeti, L.: Un Vocabulaire sino-oigour.
- M I, II, II: *bk.* Manichaica. I, II, III.
- Maitr.: *bk.* Maitrisimit.
- Man.A: *bk.* Manichaica - Uygur A dialekti.
- MGT: *bk.* Temir, Ahmet: Moğollar'ın Gizli Tarihi.
- OADME: *bk.* Sümer, Faruk: Oğuzlara Ait Destanî Mahiyette Eserler.
- OBKT: *bk.* Borovkov, A.K.: Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Varlığı (XII. - XIII. Yüzyıllar).
- OKD: *bk.* Arat, Reşit Rahmeti; Bang, W.: Oğuz Kağan Destanı.
- OTWF: Old Turkic word formation.
- OY: *bk.* Tekin, Talat: Orhun Yazıtları.
- Sev.: *bk.* Sevortyan, E. V.: Etimologiçeskiy Slovar tyurskix Yazıkov.
- Shc.: *bk.* Shcherbak, A. M.: A Nazvaniya Domanış i Dikikh Jivotnikh v Tyurskikh Yazıkakh.
- SPAW: Sitzungsberichte der Preussichen Akademie der Wissenschaften.
- Suv.: *bk.* Suvarnaprabhasa, Sutra zolotogo bleska I-II.
- TCÜUP: *bk.* Arat, Reşit Rahmeti ; Bang, W.: Türlü Cehennemler Üzerine Uygurca Parçalar.
- TDES: *bk.* Eren, Hasan: Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü.
- TKT: *bk.* Ögel, Bahaeddin: Türk Kültür Tarihine Giriş.
- TLÖ: *bk.* Çağatay, Saadet: Türk Lehçeleri Örnekleri.
- TDED : Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi.
- TDAY: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
- TM : Türkiyat Mecmuası
- TMAC: *bk.* Le Cog, A. Von: Turkische Manichaica Aus Chatscho - II .
- TMEL: *bk.* Le Coq, A. Von: Türkçe Mani El Yazmaları.
- TMEN: *bk.* Doerfer, G.: Turkische und Mongolische elemente im Neupersischen.
- TPEY: *bk.* Tezcan, S.: Tibetçe Pelliot El Yazmasında Geçen Türk Adları Üzerine.
- TS: Tarama Sözlüğü.
- TTT VI. SY: *bk.* Bang, W.: Turkische Turfan Texte - VI. Sekiz Yükmek.
- TTT: Türkisch Turfan Texte
- U I - II: *bk.* Müller, F. W. K.: Uigurica I - II.
- U IV B, C, D: *bk.* Uigurica - IV. B, C, D (Uygurca Üç Hikaye).
- Uc.Gar.: *bk.* U'cubetü'l-Garib.
- UHT: *bk.* Gabain, A. Von: Briefe der Uigurischen Hsüen-Tsang Biographie.
- UIS: *bk.* Tezcan, S.: Das Uigurische Insadi - Sutra.
- Uig.: *bk.* Klaproth, J.: Über des Sprache und Schrift der Uiguren.
- Uig.Tot.: *bk.* Zieme, P.; Kara, G.: Uigurisches Totenbuch.
- UM - II: *bk.* Tekin, Şinasi: Uygurca Metinler - II (Maitrisimit).
- USp.: *bk.* Radloff, W.: Uigrischen Sprachdankmäler.
- UW: *bk.* Röhnborn, K.: Uigurisch Wörterbuch.
- UYA: *bk.* Arat, Reşit Rahmeti: Uygurca Yazılar Arasında.
- VEWT: *bk.* Räsänen, Martti: Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs des Turksprachen.
- ZHDU I, II: *bk.* Arat, Reşit Rahmeti: Zur Heilkunde der Uiguren - I, II.
- ZT: *bk.* Müller, F.W.K.: Zwei Pfahlinschriften aus den Turfanfunden.

Kaynakça

- Akar, Ali (2009). Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar -II-, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/8, s.220- 221.
- Aksan, Doğan (1971). "Kelimebilimi ve Anlambilimi Ölçülerinden Yararlanarak Bir Yazı Dilinin Eskiliğini Saptama Yolları I, "Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine", TDAY Belleten, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, Doğan (1987-1982). *Her Yönüyle Dil I-II-III*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, Doğan (1996). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Arat, Reşid Rahmeti (1930-32). *Zur Heilkunde Der Uiguren I-II*, Berlin.
- Arat, Reşid Rahmeti (1947). *Kutadgu Bilig I*, (Metin), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arat, Reşid Rahmeti (1959). *Kutadgu Bilig II*, (Tercüme), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arat, Reşid Rahmeti (1960). "Aprunçur Tigin'in Bir Şiiri", Türk Yurdu, S. 11, , s.46-47.
- Arat, Reşid Rahmeti (1965). *Eski Türk Şiiri*, Ankara: TTK Yayınları.
- Arat, Reşid Rahmeti (1977). *Uygurca Yazılar Arasında II*, İst. Üniv. Ed. Fak. TDED, XXII, 17-28.
- Arat, Reşid Rahmeti (1979). *Kutadgu Bilig III*. Index. (hzl. K. Eraslan, O.F.Sertkaya, Nuri Yüce), İstanbul: TKAE Yayınları.
- Arat, Reşid Rahmeti (1987). *Babür'ün Hâtrâtı*, (Babürnâme: Vekâyî), Ankara: MEB Yayınları.
- Arat, Reşid Rahmeti (1992). Edib Ahmet Yüknêkî: *Atabetü'l-Hakâyık*, Ankara: TTK Yayınları.
- Arat, Reşid Rahmeti-Bang W. (1936). *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul: Burhaneddin Basımevi.
- Atalay, Besim (1999). *Divanü Lugati't-Türk Tercümesi I,II,III,IV*, 4. Baskı, Ankara: TDK Yayınları.
- Bang W. - Gabain A. v. (1930). *Turkish Turfan Texte-IV*, Berlin, 1930.
- Bang W. - Gabain A. v. (1931). *Turkish Turfan Texte-V*, Berlin, 1931.
- Bang, W. (1934). *Turkish TurfanTexte-VI*, Buddhistische Säkiz Yükmäk (Sekiz Yükmek), Berlin.
- Barutçu Özönder, F. Sema (1998). *Üç İtigsizler*, Ankara: TDK Yayınları.
- Bazin, L. (1957). "Noms de la Chevre en Turc et en Mongol", Studia Altaica Festschrift für N. Poppe, Wiesbaden, 1957.
- Böhtlink, Otto (1881). *Sanskrit Wörterbuch in kürzerer Fassung*, St. Petersburg.
- Brockelmann, Carl (1928). *Mitteltürkischer Wortschaiznach Mähmüt al-Kâsgarîs Divân Lijgât at-Turk*, Budapest.
- Brockelmann, Carl (1954). *Ostturkische Grammatik der Islamischen Litteratursprachen Mittelasisens*, Lieden.
- Caferoğlu, Ahmet (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet (1974). *Türk Dili Tarihi II*, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Clauson, Sir Gerhard (1964). "Early Turkish Astronomical Terms", Ural-Altäische Jahrbücher, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 350-368.

- Clauson, Sir Gerhard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford.
- Çağatay, Saadet (1945). *Altun Yaruk'tan İki Parça*, Ankara: TTK Yayınları.
- Çağatay, Saadet-Tezcan S. (1975-1976). "Köktürk tarihinin çok önemli bir belgesi: Soğdça Bugut Yazıtı", *TDAY B*,1975-1976, Ankara, 245-252.
- Doerfer, Gerhard (1963-1967). *Türkische und Mongolische Elemente im neupersischen I, II, III*. Wiesbaden: Franz Steiner.
- Doerfer, Gerhard (1975). *Altertümliche Türkische Wörter im Chadlasch*, AÜ. Basımevi, (1. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler, 1972'den ayrı basım), Ankara: TDK Yayınları.
- Ehlers, Gerhard (1987). *Alttürkische Handschriften*, Teil-2, Verlag, Wiesbaden-Stuttgart.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*, Ankara: Akçağ yayınları.
- Erdal, Marcel (1991). *Old Turkic word formation. A Functional Approach to the Lexicon I-II*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Ergin, Muharrem (1970). *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Eroğlu, Mahmut (2016). *Orman Entomolojisi*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Ders Notu.
- Gabain, Annemarie von (1935). *Die Uigurische Übersetzung der Biographie Hüen-Tsang's-I*, SPAW.VII.
- Gabain, Annemarie von (1938). *Briefe der Uigurischen Hüen-Tsang Biographie*, Berlin.
- Gabain, Annemarie von (1952). *Türkische Turfan Texte-VIII.*, APAW.
- Gabain, Annemarie von (1959). *Türkische Turfan Texte-X*, APAW., 1958, Berlin.
- Gabain, Annemarie von (1973). *Das Uigurischen Konigreich von Qoço*, Wiesbaden.
- Gabain, Annemarie von (1995). *Die Sprache des Codex Comanicus*, Wiesbaden.
- Gabain, Annemarie von (2000). *Alttürkische Grammatik*, Leibzig, 1941. [*Eski Türkçenin Grameri*, Çev. M. Akalın, (3. Baskı), Ankara: TDK Yayınları.
- Gabain, Annemarie von; Scheel, H. (1957). *Maitrisimit* [Budizmin Vaibhaşika Mezhebine Ait Bir Eserin Türkçe Tercümesinin Tıpkıbasımı-I], Wiesbaden.
- Gabain, Annemarie von-Hartmann, R. (1961). *Maitrisimit* [Budizmin Vaibhaşika Mezhebine Ait Bir Eserin Türkçe Tercümesinin Tıpkıbasımı-II], Berlin.
- Gabain, Annemarie von-Winter W. (1958). *Türkische Turfan Texte-IX*, APAW-1956, Berlin.
- Gülensoy, Tuncer (1973). "Moğolların Gizli Tarihi'ndeki Türkçe Kelimeler Üzerine Bir Deneme", *Türkoloji Dergisi*,V/1.
- Gülensoy, Tuncer (2000). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (2003). *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Hazai, George- Zieme, Peter (1971). *Berliner Turfan Texte-I, Fragmente der Uigurische Versien des 'Jingangjing'*, Akademie Verlag, Berlin.

- Kaya, Ceval (1994). *Uygurca Altun Yaruk*, (Giriş-Metin-Dizin), Ankara: TDK Yayınları.
- Kelly, J.-Dankoff R. (1982-19855). *Kâşgarlı Mahmud: Divan-ı Lûgat-it-Türk*, , USA, Washington: Harvard University.
- Kelly, J.-Dankoff R. (1985). *Compendium of the Turkish Dialects-I*, 1982; II. 1984; III. Etimologic Index.
- Korkmaz, Zeynep (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Kütükçü, Ahmet Emre (2016). *Türkiye'deki Memeli Hayvanların İz Rehberi*, İstanbul: WWF-Türkiye Doğal Hayatı Koruma Vakfı Yayınları.
- Le Coq, Albert von (1911). *Chustuanift*, Verlag Akademie, Berlin.
- Le Coq, Albert von (1912-1922). *Türkische Manichaica Aus Chotso-I,II,III*APAW.I, Berlin.
- Le Coq, Albert von (1913). "Bemerkungen zur Falknerie", Baesler Archiv-4, s.1-13.
- Le Coq, Albert von (1919). *Sprichwörter und Lieder aus der Gegend von Turfan*, Leipzig-Berlin.
- Le Coq, Albert von (1936). *Türkçe Mani El Yazıları (Manichaica)*, (çev.:Fuat Köserâif), İstanbul.
- Le Coq, Albert von (1941). *Huastuanift*, (çev.S.Himran), Ankara: TDK Yayınları.
- Malov, S. E. (1957). *Yazık Zoltix Uygurov*, Almatı.
- Maue, Dieter (1996). *Alttürkische Handschriften*, Stuttgart.
- Menges, Karl Heinrich (1954). *Glossar zuden Volkskundlichen Texten aus Ost-Türkistan-III*, Wiesbaden: Akademie de Wissenschaften und der Literature.
- Müller, F.W.K. (1908-1911). *Uigurica-I-II*, Berlin.
- MÜLLER, F.W.K. (1915). *Zwei Pfahlinschriften aus den Turfanfunden*, Berlin.
- Müller, F.W.K.-Gabain, Annemarie von (1946). *Uygurca Üç Hikâye*, (Çev.: S. Himran), İstanbul: TDK Yayınları.
- Oda, Juten (1980). *Eski Uygurca Bir Vesikanın Budizm'le İlgili Küçük Bir Parçası*, (TM-XIX'dan ayrı basım), İstanbul: İst. Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Orkun, Hüseyin Namık (1940). *Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesinin Uygurcası*, İstanbul.
- Orkun, Hüseyin Namık (1994). *Eski Türk Yazıtları*, 4 Cilt, 3. Baskı, Ankara: TDK Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (1972). "Türklerde Kartal ve Kartal Arması", *Türk Kültürü*, S.118, Ağustos-,s.208-209.
- Ögel, Bahaeddin (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş*, 9 Cilt, 4. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (2001). *Türk Mitolojisi I-II*, 4. Baskı, İstanbul: MEB Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin: *İslamiyet Öncesi Türk Kültür Tarihi*, TTK Yay., Ankara, 1962.
- Ölmez, Mehmet (1994). *Hsüan-Tsang'ın Eski Uygurca Yaşam Öyküsü*, Altıncı Bölüm, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Ölmez, Mehmet (1995). *Altun Yaruk*, (3. kitabın 5. bölümü), Ankara: Simurg Yayınları. (1995).
- Radloff, W. (1928). *Uigurische Sprachdenkmäler*, Leningrad.
- Radloff, W. (1995). *Dictionary Alttürkischen der Mongoli*, Fasikül-III, Petersburg

- Radloff, W.-Malov, S.E. (1913). *Suvarnaprabhâsa, Sutra zolotogo bleska I-II= Altun Yaruk, Bibliotheca Buddhica - XVII*, Sankpetersburg.
- Räsänen, Martti (1969). *Versuch eines etymologischen wörterbuchs der Türkischen Sprachen*. Helsinki: Lexica Societatis Fenno-Ugricae.
- Räsänen, Martti (1991). *Materialien zur morphologie der türkischen Sprachen*, StO 21, Helsinki.
- Rasonyi, L. (1971). *Tarihte Türklük*, (çev.: H. Z. Koşay), Ankara: TDK Yayınları.
- Röhrborn, Klaus (1971). *Eine Uigurische Totenmesse, Berliner Turfan Texte-II*, Berlin.
- Röhrborn, Klaus (1977-1988). *Uigurisches Wörterbuch (4 Fasikül)*, (Sprachmaterial der var İslamischen Türkischen Texte aus Zentralasien, Lieferungen 1-6), Wiesbaden.
- Sertkaya, Osman Fikri (1975). *Uygur Harfleriyle Yazılmış Bazı Mensur Parçalar-I*, (Mesele Kitabı), İstanbul: İst. Ün. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Sertkaya, Osman Fikri (1982-1983). "Maitrisimit Nom Bitig", (Eski Türkçe Kuş İsimleri) *TDAY B*, s.253-271.
- Sertkaya, Osman Fikri (1990). "Kağıda Yazılı Göktürk Metinleri ve Alfabeleri", *TDAY B*, , s. 167-181.
- Sertkaya, Osman Fikri: "Hüen-Tsang Metinleri ve Yapılan Yayınları", *Türk Kültürü-21*, Mart-1983, s.139-144.
- Sevortyan, E. V. (1974-1980). *Etimologičeskiy slovar tyurskix yazıkov obşçetyurkskie mejtyurkskie osnovı na bukou*, 3 c., Moskva.
- Taymas, Abdullah Battal (1954). "Divanü Lügatit-Türk Tercümesi", *TM.*, XI., İstanbul, s. 75,100.
- Tekin, Şinasi (1956). *Preussische Akademie der Wiessenschaften, Turfan Sammlung*, Mainz.
- Tekin, Şinasi (1960). *Uygurca Metinler-II: Mayrisimit*, Erzurum: Atatürk Ün. Yayınları.
- Tekin, Şinasi (1980). *Buddhistische Uigurica aus der Yüan-Zeit*, Budapeşt.
- Tekin, Şinasi (1980). *Mayrisimit Nom Bitig, Die Übersetzung Eines der Buddhistisches Vaibhasika Schule [Budizmin Vaibhaişika Okuluna Ait Bir Eserin Uygurca Tercümesi]*, [1.bölüm: Transliterasyon,Tercüme, Notlar], [2.bölüm: İndeks], Akademie Verlag, Berlin.
- Tekin, Şinasi (1993). *Uygurca Metinler-I: Kuanşi İm Puser (Ses İştien İlah)*, Ankara: TDK Yayınları.
- Tekin, Talat (1989). *XI. Yüzyıl Türk Şiiri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Tekin, Talat (1998). *Orhon Yazıtları*, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Temir, Ahmet (1948). *Moğolların Gizli Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları.
- Tezcan, Semih (1971). P. Zieme: *Uigurische Brieffragmente*, *Studia Turcica*, Budapeşt.
- Tezcan, Semih (1974). *Das Uigurische Insadi Sūtra, Berliner Turfan Texte-III*, Berlin.
- Tezcan, Semih (1975). *Eski Uygurca Hüen-Tsang Biyografisi*, 10. Bölüm, (Basılmamış Doçentlik Tezi), Ankara.
- Tezcan, Semih (1976). "Köktürk Tarihinin Çok Önemli Bir Belgesi: Sogdca Bugut Yazıtı", *TDAY B*, (1975-1976), Ankara, s.245-252.

-
- Tezcan, Semih (1981). "Kutadgu Bilig Dizini Üzerine", *TTK Belleten*, CXLX/2, S. 178, Ankara, 1981, s. 23-78.
- Thomsen, V. (1912). *Manuscripts in Turkish "Runic" Scripts from Marian and Tun-Huang*, London.
- Tietze, Andreas (2002). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı I. Cilt (A-E)*, İstanbul-Wien, Simurg Yayınları.
- Tuguşeyov, L. (1980). *Fragmenti Uygurskoy Versii*, Biografii Syuan-Tszana, İzdatelstuo Nauka, Moskva.
- Tuna, Osman Nedim (1976). "Osmanlıca'da Moğolca Kelimeler ", *TM-XVIII*, 1976, s. 281-314.
- Tuna, Osman Nedim (1997). *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu: *Tarama Sözlüğü*, 3. Baskı, 8 Cilt, Ankara, 1996.
- Vambéry, Hermann(1998). *Alttürkischen Inschriften der Mongoli und Sibirians*, Helsingfors.
- Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Zieme, Peter (1968). "Türkçe bir mani şiiri", *TDAY B*, s.45-51.
- Zieme, Peter (1969). *Untersuchen zur Schrift und Sprache der manichasch-türkischen Turfantexte*, Berlin.
- Zieme, Peter (1975). *Manichaisch Türkische Texte, Berliner Turfan Texte-V*, Akademie Verlag, Berlin.
- Zieme, Peter (1975). *Zur Buddhistischen Stabreimdicury der Alten Uiguren*, Acta Orient Hung, T.29 (Fasikül 2'den ayrı basım), Budapeşt.
- Zieme, Peter (1996). *Altun Yaruq Sudur, Vortworte und das erste buch edition und übersetzung der alttürkischen version des Goldlandzsýtra: Suvernaprabha-sottamasýta*, Turnhout Brepols.
- Zieme, Peter (1996). *Buddhistiche Strabreimdich fungen der Uigura*, Akademie Verlag, Berlin,1985.
- Zieme, Peter-Kara G. (1979). *Ein Uigurisches Totenbuch*, Budapeşt.